

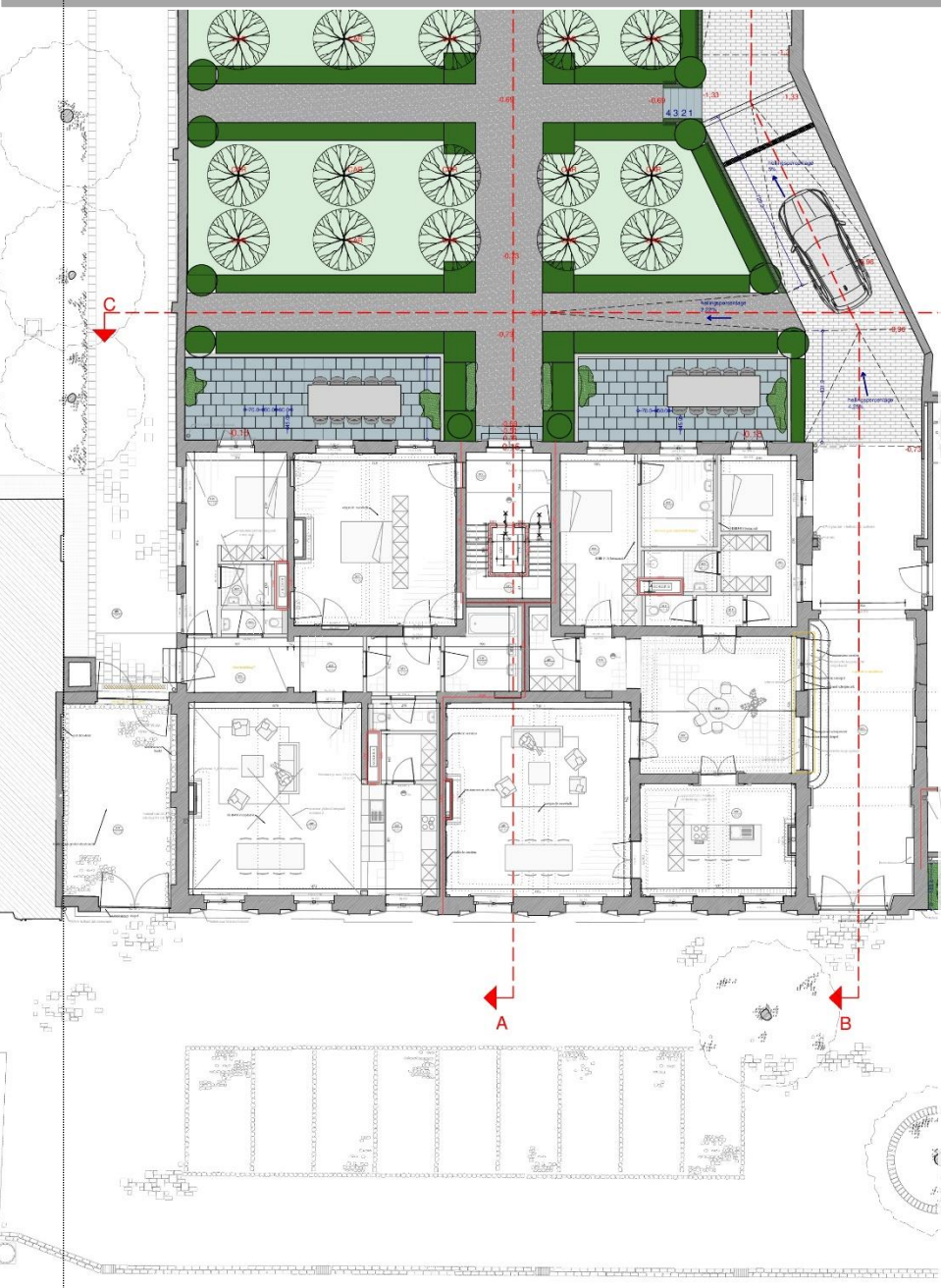

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

2018

ARCHEOLOGIENOTA Sint-Maartensplein te Brugge (West-Vlaanderen)

ADEDE Archeologisch Rapport 289

VERLEYSEN A.

CLAEYS S.

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 289

Archeologienota Sint-
Maartensplein te Brugge
(West-Vlaanderen).

VERLEYSEN AARON & CLAEYS SIMON

Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2018
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	Simon Claeys & David Janssens
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba. ADEDE bvba is niet aansprakelijk voor eventuele schade voortvloeiend uit diens adviezen.

Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	- 5 -
2	Bureauonderzoek	- 10 -
2.1	Archeologische voorkennis	- 10 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek.....	- 10 -
2.3	Doel van het onderzoek	- 10 -
2.4	Huidige situatie projectgebied	- 11 -
2.5	Beschrijving geplande werken.....	- 11 -
2.6	Randvoorwaarden	- 12 -
2.7	Werkwijze	- 12 -
3	Assessmentrapport.....	- 17 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	- 17 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied	- 20 -
3.2.1	Tertiair geologisch	- 20 -
3.2.2	Quartaair geologisch	- 21 -
3.2.3	Bodem	- 22 -
3.2.3.1	Bodemtypekaart.....	- 22 -
3.2.3.2	Potentiële bodemerosie	- 23 -
3.2.3.3	Erosiegevoeligheid.....	- 24 -
3.2.3.4	Landgebruik	- 25 -
3.2.3.5	Gewestplan.....	- 26 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied	- 28 -
3.3.1	Algemene historische situering	- 28 -
3.3.2	Historisch kaartmateriaal	- 38 -
3.3.2.1	Geschilderd plan, eind 15 ^e eeuw.....	- 38 -
3.3.2.2	Kaart van Marcus Gerards (1562).....	- 39 -
3.3.2.3	Kaart van Guicciardini (1581)	- 40 -
3.3.2.4	Sanderus (1641).....	- 42 -
3.3.2.5	De Wit (1709)	- 43 -
3.3.2.6	Kaart van Ferraris (1771 – 1778)	- 44 -
3.3.2.7	Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)	- 45 -

3.3.2.8	Kaart van Popp (1842 – 1879)	- 46 -
3.3.2.9	Luchtfoto 1971	- 47 -
3.3.2.10	Luchtfoto 1979-1990	- 48 -
3.4	Archeologische situering van het projectgebied	- 49 -
3.4.1	Archeologische opgraving Verversdijk	- 49 -
3.4.2	CAI-waarden	- 54 -
4	Besluit	- 66 -
4.1	Archeologische verwachting	- 66 -
4.2	Besluit gespecialiseerd publiek	- 68 -
5	Bibliografie.....	- 71 -
6	Lijst van plannen.....	- 73 -
7	Lijst van figuren	- 75 -
8	Bijlage	- 76 -

1 Administratieve fiche

Projectcode	2018C177
Site	Brugge – Sint-Maartensplein
Projectsigle ADEDE	BRU – SIN
Ligging	Sint-Maartensplein 6, 8000 Brugge, West-Vlaanderen
Bounding Box	Punt 1 (ZW): X: 70371.817 Y: 211818.190 Punt 2 (NO): X: 70412.496 Y: 211886.651
Topografische kaart	Zie plannr. 1
Kadaster	Brugge 1 ^{ste} Afd., Sectie A, nr. 659f Zie plannummer 3
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Aard van de vervolgwerven	Bouw appartementen + koetshuis
Uitvoerder	ADEDE bvba
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	Simon Claeys 2017/00184 Alexander Cattrysse 2017/00187
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bvba
Bibliografische referentie	Verleysen A. & Claeys S., 2018, Archeologienota Sint-Maartensplein te Brugge (West-Vlaanderen), ADEDE Archeologisch Rapport 289, Gent.
Grootte projectgebied	1832 m ²
Periode uitvoering	Maart 2018
Thermen thesaurus Onroerend Erfgoed	Archeologienota, Bureauonderzoek
Verstoorde zones	Bebouwing + verharding

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

Brugge - Sint-Maartensplein

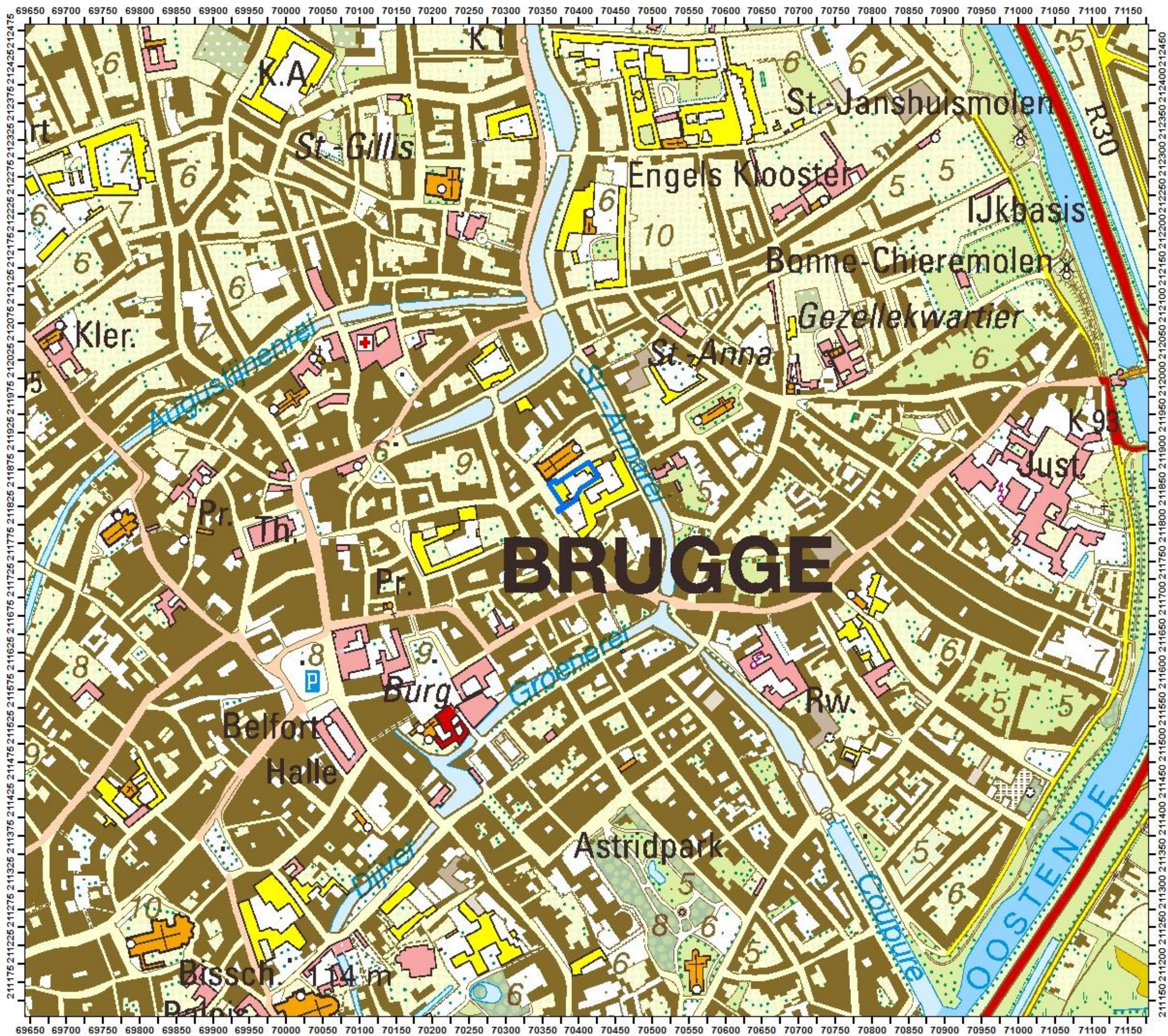
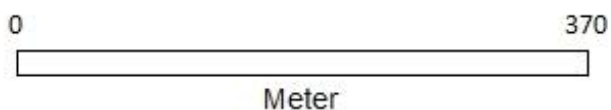
Plannr. 1
Topografische kaart

2018C177 23/03/2018

© AGIV

Legende

 Projectgebied

Brugge - Sint-Maartensplein

Plannr. 2
Orthofoto 2017

2018C177   23/03/2018

© AGIV

Legende

 Projectgebied

0   30
Meter

Brugge - Sint-Maartensplein

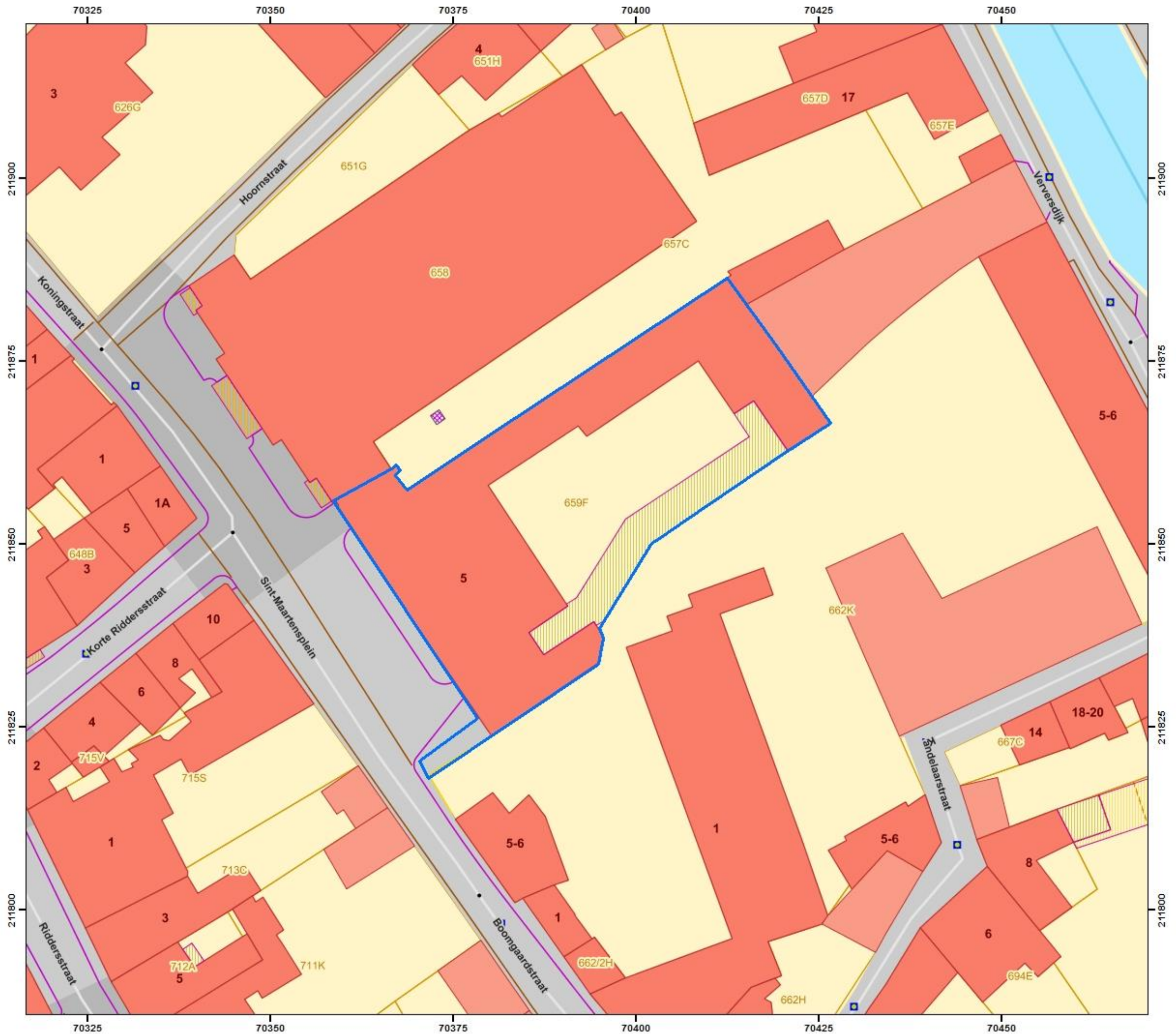
Plannr. 3
GRB (kadaster)

2018C177   23/03/2018

© AGIV

Legende

 Projectgebied

2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen de contouren van het onderzoeksgebied werd nog geen voorgaand archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem uitgevoerd. Op twee percelen aanpalend aan het projectgebied werden wel reeds dergelijke onderzoeken uitgevoerd. Deze werden opgenomen als melding in de Centraal Archeologische Inventaris (CAI) en worden verder toegelicht in '§3.4 Archeologische situering van het projectgebied'.

2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300m² of meer bedraagt. De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een programma van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?*
- *Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?*
- *Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?*
- *Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?*
- *Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?*

2.4 Huidige situatie projectgebied

In de huidige situatie bevindt zich een school op het projectgebied. De school is gevestigd in een herenhuis gebouwd in 1778-1781 in opdracht van Franciscus Van Hamme (rentenier van adel). Het werd in 1835 bewoond door Baron Mortier. In de twintigste eeuw (ca. 1920) werd het huis gebruikt als kantoren van de Directie Belasting en Bewaring van het Kadaster. In 1974 werd het gebouw beschermd en later gekocht door de *vzw Dames de l'Instruction Chrétienne/ Instituut Hemelsdaele*, met als doel om er de kleuter- en lagere school in onder te brengen. Het gebouw kende verschillende uitbreidingsfases, in een eerste fase werd de achterkant uitgebreid, dit gebeurde tijdens de 19e eeuw. In de 20ste eeuw werden er in 1966 prefab bijgebouwen geplaatst, een garage, berging en afdak. In 1983 werden de bijgebouwen opnieuw gesloopt. Tussen 1984 en 1985 vonden er verbouwing en restauratie werken plaats aan de gebouwen.

Voor een inplantingsplan een doorsnede van de bestaande toestand wordt verwezen naar plan nr. 5. En de plannen in bijlage.

2.5 Beschrijving geplande werken

De geplande werken houden een herbestemming in van het Huis van Hamme en de achterliggende schoolgebouwen en speelplaats. In de huidige situatie worden de gebouwen ingenomen door het stedelijk Lyceum Hemelsdaele. De geplande werken houden een herbestemming in van het herenhuis tot appartementen.

Vooraan, naast het herenhuis, wordt de huidige conciërgewoning vervangen door een nieuwbouw van drie bouwlagen voorzien. Op het gelijkvloers worden fietsenstallingen en berging georganiseerd, op de eerste verdieping komt een leefruimte van het achterste appartement en een buitenkamer voor het appartement aan de voorzijde. Op tweede verdieping een leefruimte en terras voor het achterste appartement. Deze nieuwbouw zal een oppervlakte van 85m² beslaan en de funderingen worden ingepland op vorstvrije diepte.

Achteraan het projectgebied wordt de bestaande bebouwing en verharding afgebroken en komen 2 losstaande nieuwbouwwoningen, waaronder zich een halfondergrondse parking zal bevinden. De parking zal worden aangelegd op 100cm diepte ten opzichte van het huidige maaiveld en ca. 430m² in beslag nemen. De twee aparte woningen zullen elk een oppervlakte van 86m² beslaan. De keuze om de parking slechts 100cm onder het huidige maaiveld in te planten is gemotiveerd door de aanwezige historische muren die zo niet onderschoeid moeten worden. Er komt ca. 655m² tuinaanleg waarvan

een 180m² bovenop de parking wordt ingepland. Er worden hierbinnen ook enkele terrassen voorzien die ca. -15cm ten opzichte van de vloerpas worden ingepland. Ook boven de garage worden terrassen ingepland, deze zijn hoger gelegen dan de rest van de tuin en te bereiken via een zwevende trap.

De overige ruimte, boven de parking en tussen het huis van Hamme en de nieuwbouwwoningen wordt maximaal ingevuld met groenaanleg.

De bestaande riolering binnen het projectgebied wordt buiten werking gesteld en vernieuwd. Voor een inplanting hiervan wordt verwezen naar het rioleringsplan in bijlage. Het nieuwe rioleringsstelsel zal gescheiden zijn. Er worden 2 nieuwe septische putten geplaatst. Eén zal een inhoud van 3000l hebben en is voorzien voor de nieuwbouwwoningen en een andere put zal een inhoud van 7000l hebben en is voorzien voor de nieuwe appartementen in het monument. Voor de afvoer van hemelwater worden 3 putten voorzien, elke ééngezinswoning krijgt een put van 5000l, de meergezinswoning krijgt een put van 17500l. De waterafvoer naar rioleringen zal ook nooit dieper dan 90cm onder het maaiveld worden ingepland zodat dit gravitair naar de bestaande rioleringsnetten kan worden afgevoerd. In de tuin wordt tevens een wadi voorzien voor wateropvang die op 75cm diepte wordt ingepland.

Voor een inplantingsplan en doorsnedes van de ontworpen toestand wordt verwezen naar plannr. 6. En de plannen in bijlage.

2.6 Randvoorwaarden

Aangezien er nog bebouwing en verharding aanwezig is binnen het projectgebied, kan het vooronderzoek met ingreep in de bodem enkel worden uitgevoerd in uitgesteld traject. Nadat een stedenbouwkundige vergunning wordt bekomen, dient de huidige bebouwing en verharding te worden gesloopt en verwijderd. Het slopen van de huidige bebouwing mag in geen geval dieper reiken dan het maaiveld. Wanneer de verharding wordt uitgebroken en/of afbraakwerken plaatsvinden dieper dan het huidige maaiveld dienen deze te gebeuren onder begeleiding van een archeoloog zodat eventueel ondiepe archeologisch en/of cultuurhistorisch relevante sporen niet verloren gaan.

2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke,

archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

Brugge - Sint-Maartensplein

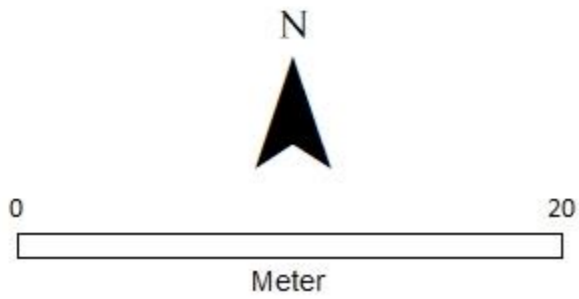
Inplantingsplan geplande toestand

2018C177 07/06/2018

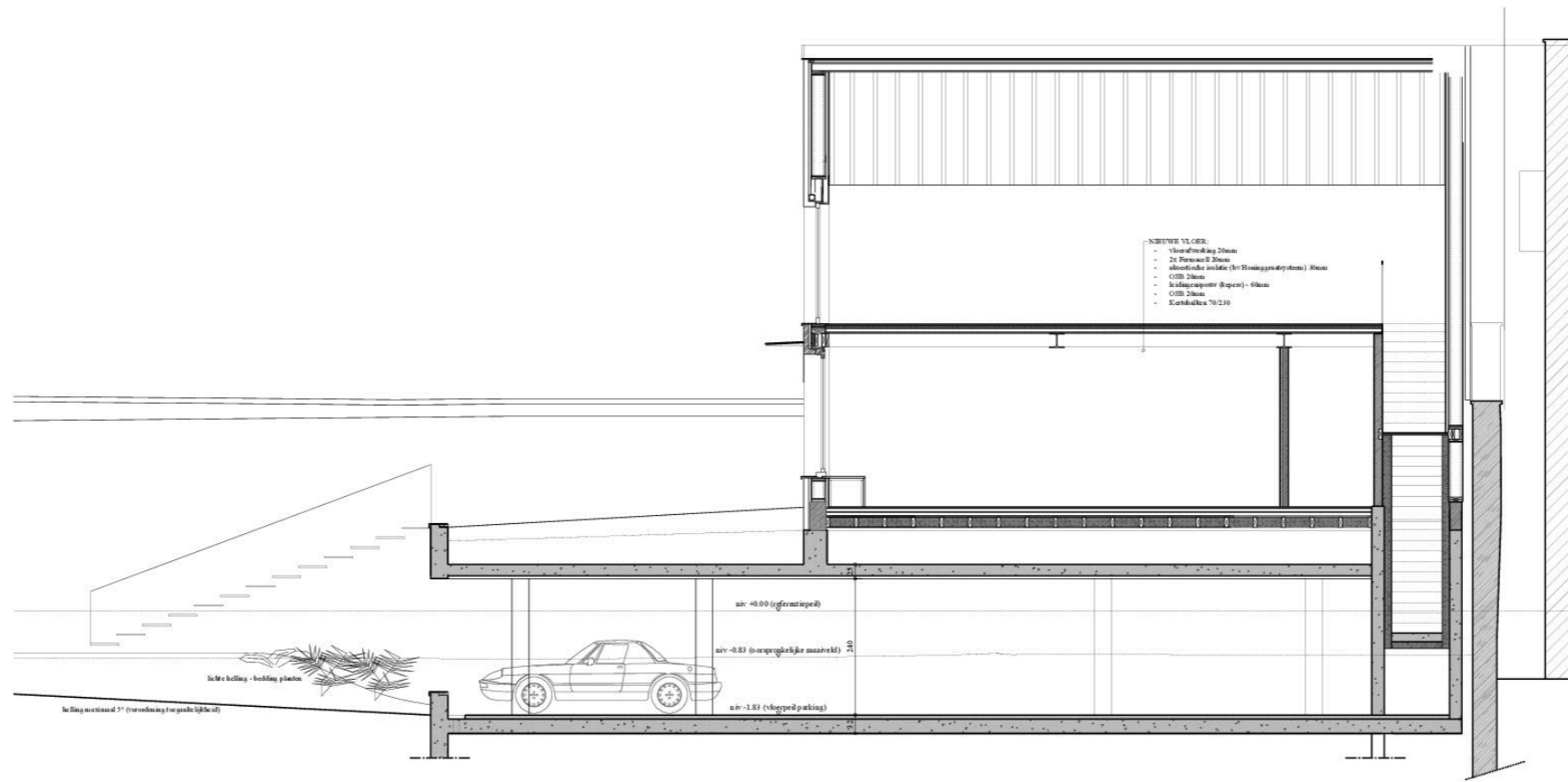
© AGIV

Legende

 Projectgebied

3 Assessmentrapport

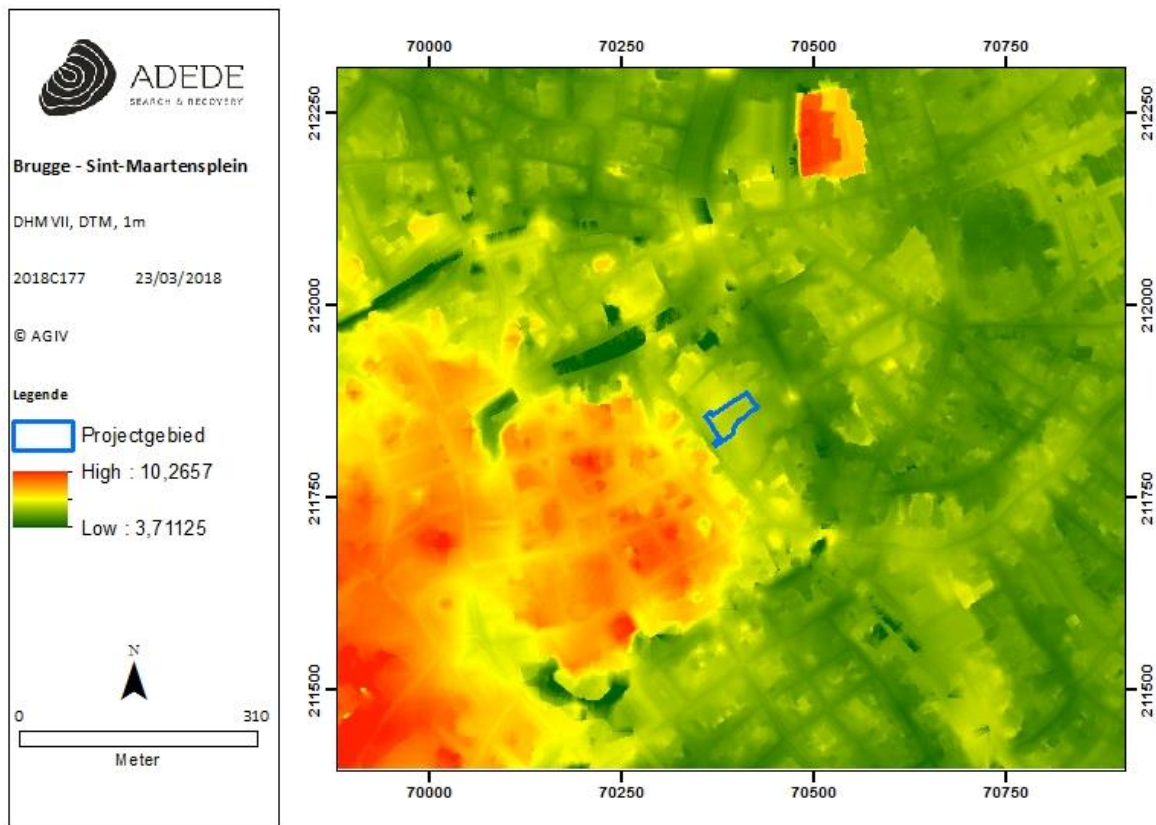
3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

Het projectgebied maakt deel uit van de oudste kern van Brugge. Dit gebied ligt op de grens van een zandleemgebied en de zeepolders, op circa 15 kilometer van de Noordzee. Het grootste deel van de stad kan tot de Zandstreek gerekend worden. De stad ontwikkelde zich immers op drie zandruggen aan de Reie, de rivier die als hoofdader de stad doorkruiste van noord naar zuid. De stad Brugge ontstond op een strategisch gelegen knooppunt van wegen dat gevormd werd door een bevaarbare waterweg, de Reie, en de steenweg die gevormd wordt door de Langestraat, Hoogstraat en Steenstraat. De naam van de straat toont aan dat de straat hoger lag dan de omgevende vlakke waardoor ervan kan uitgegaan worden dat de straat aangelegd werd in een periode waarin het van belang was de straat op een hoogte aan te leggen ten einde ze te beschermen tegen overstromingen. Hoogstwaarschijnlijk gebeurde dit voor de aanleg van de burcht (van waaruit de stad Brugge zich later zal ontwikkelen en ontstaan is in de 9e à 10e eeuw) en gaat de straat dus terug tot een zeer oud wegtracé¹. Rondom de burcht ontwikkelde zich vervolgens een nederzetting die steeds groter werd en aldus werden ook de lageregelegen delen ingenomen.

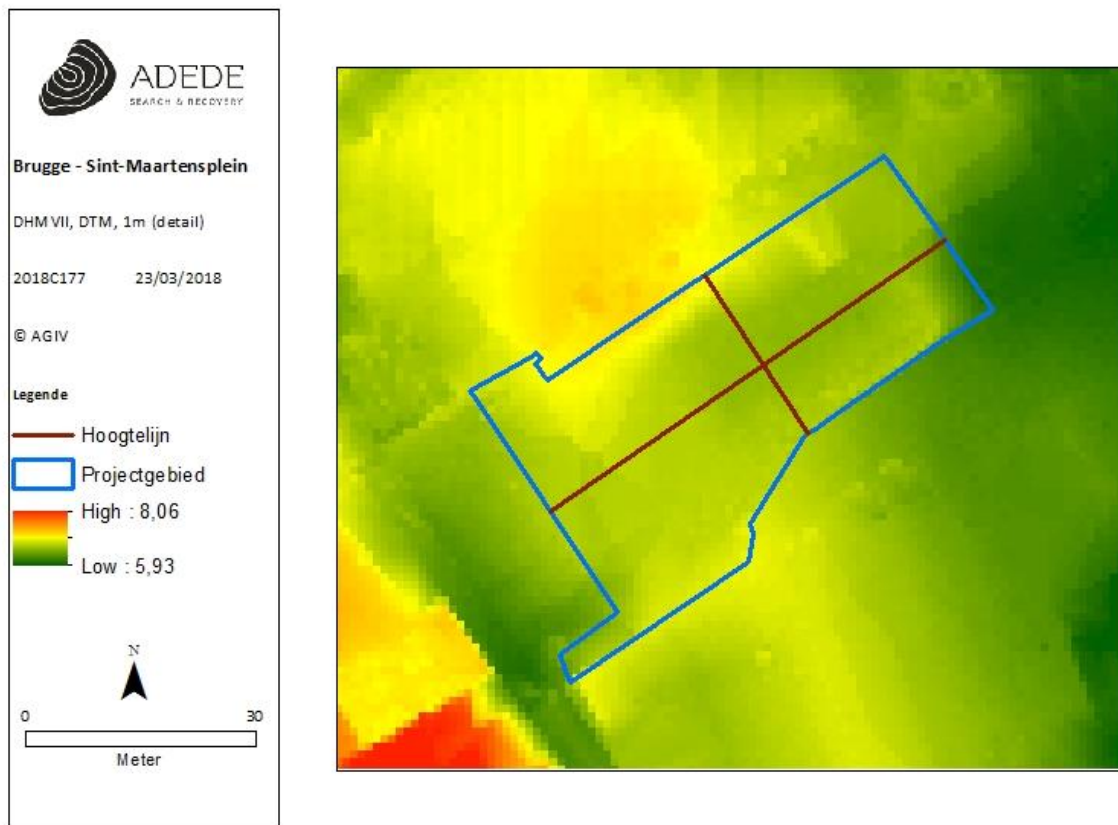
Op basis van het digitaal terrein model kan men concluderen dat het projectgebied in een overgangszone ligt van hoog naar laag, waarbij het hoger gelegen gebied een van de drie zandruggen betreft. Op microniveau kan men afleiden dat het projectgebied vrij egaal is, dit blijkt tevens uit de hoogsteprofielen, die aantonen dat slechts ca. 10cm verschil is tussen het hoogste en laagste punt.

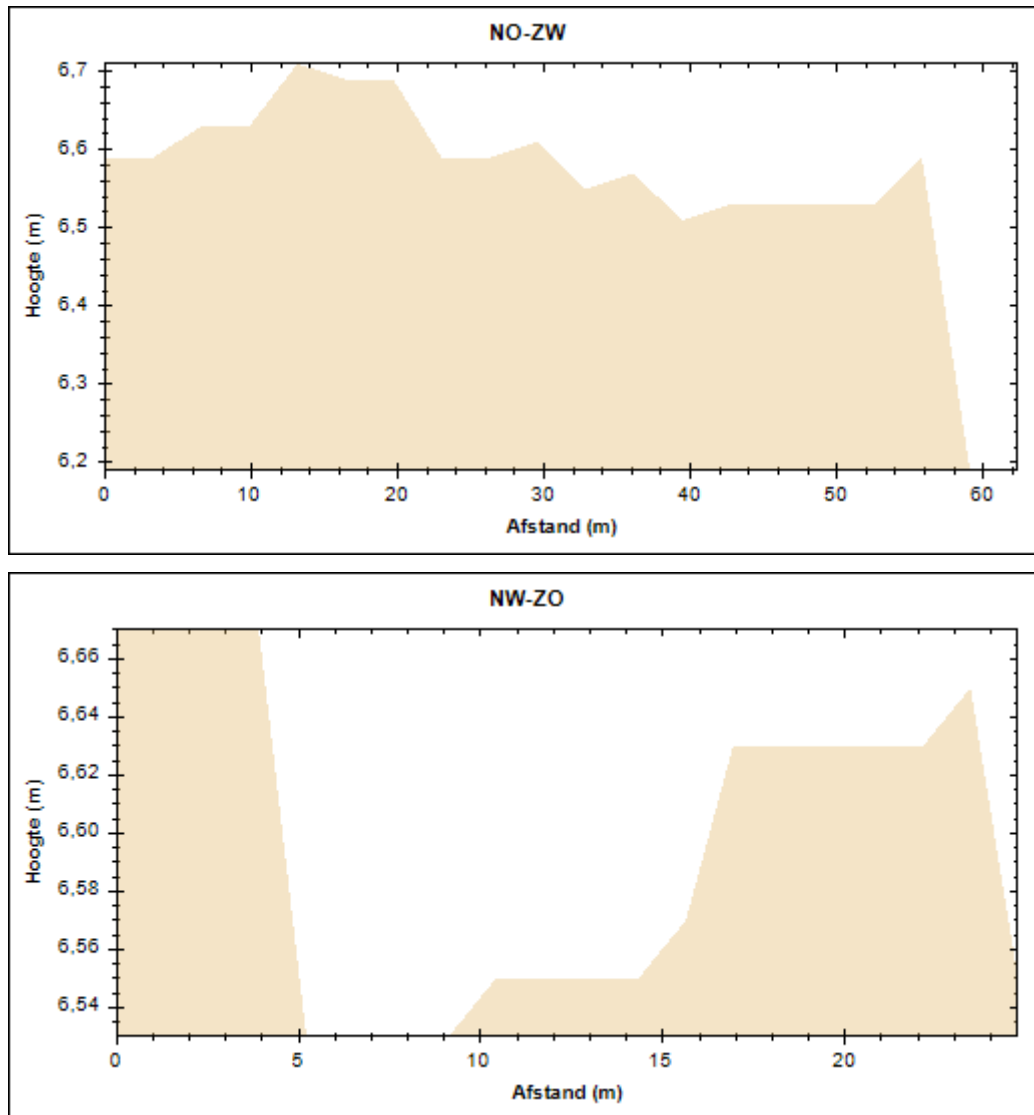
¹ J. Dhondt, 1957

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.

Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).

Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.

3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

3.2.1 Tertiair geologisch

Op de Tertiair geologische kaart wordt het projectgebied binnen de Formatie van Gentbrugge geplaatst, meer bepaald het Lid van Vlierzele. De tertiaire bodem bestaat uit groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, plaatselijk dunne zandsteenbankjes, tevens glauconiethoudend en glimmerhoudend.

De Tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder de Quartaire afzettingen weer.

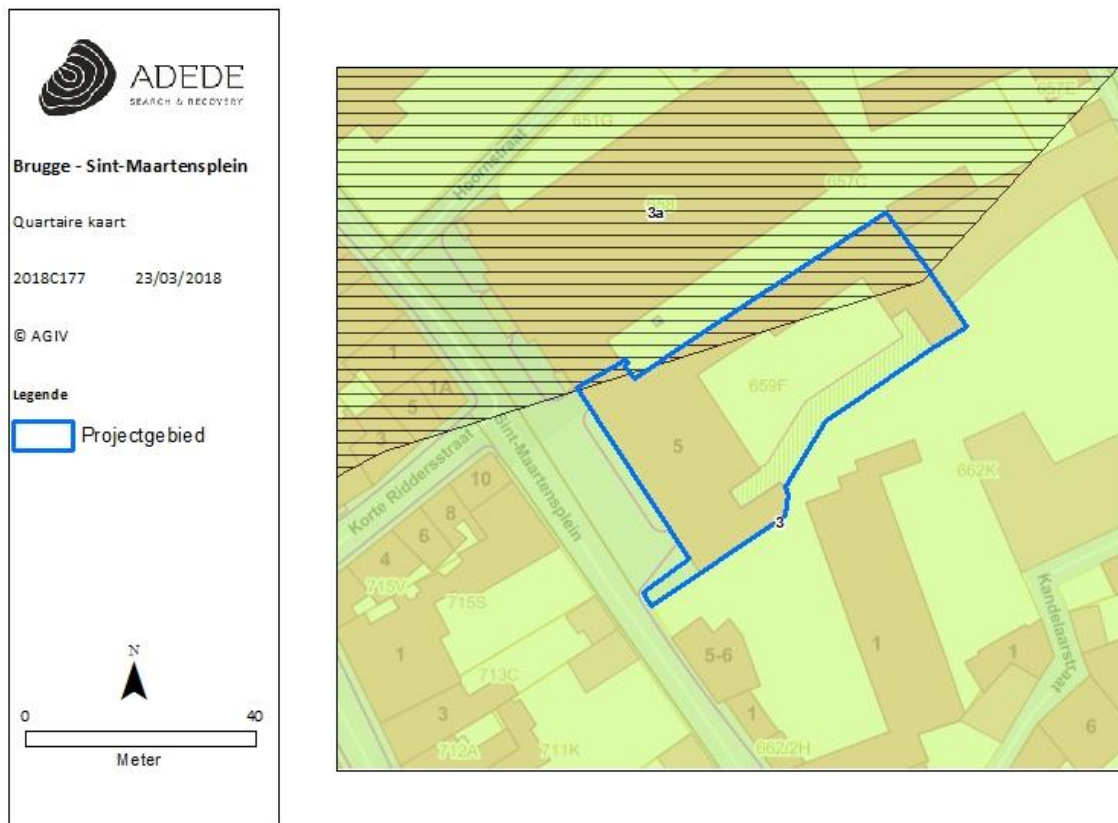

Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.

3.2.2 Quartair geologisch

De Quartair geologische kaart maakt duidelijk dat er geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen aanwezig zijn bovenop de Pleistocene sequentie. Er kunnen drie karterheden voorkomen

- **ELPw**: Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.
- **HQ**: Hellingsafzettingen van het Quartair.
- **FLPw**: Fluviaatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).

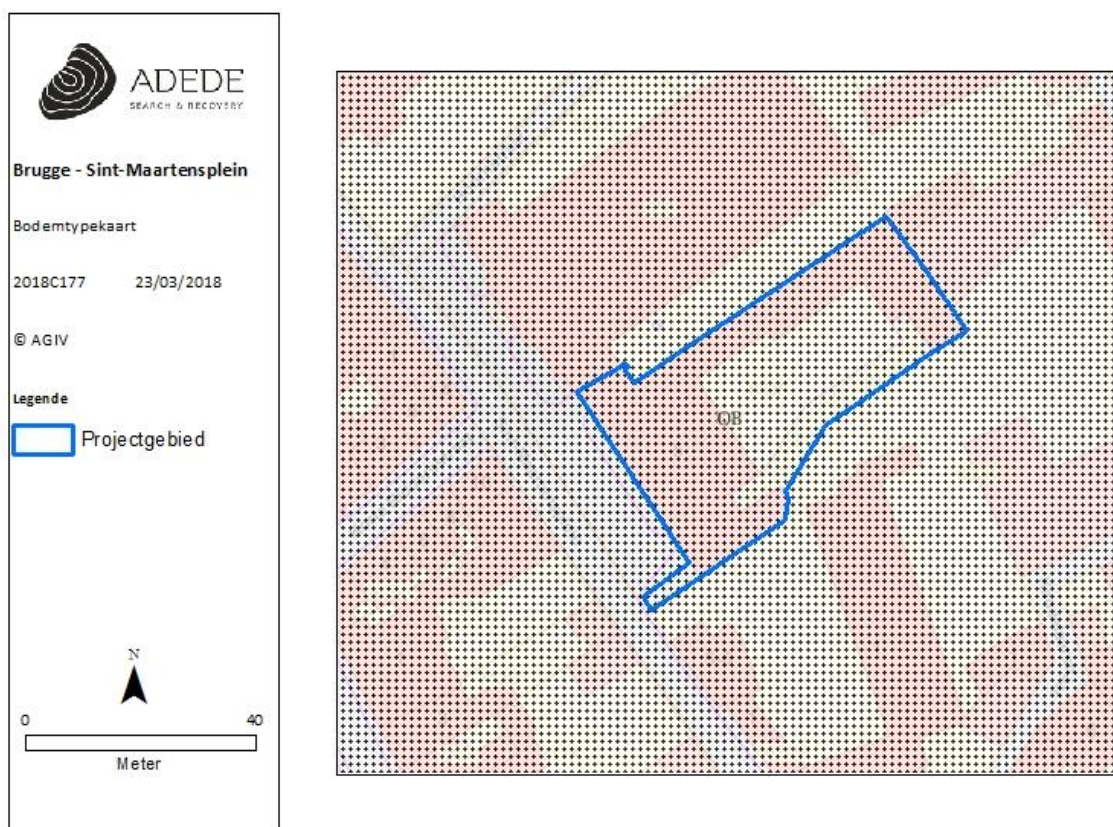
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.

3.2.3 Bodem

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de bodemtypekaart, potentiële bodemerosiekaart, erosiegevoeligheidskaart en het bodemgebruiksbestand besproken. Dit bodemtype houdt in dat het bodemprofiel kan gewijzigd zijn door ingrijpen van de mens of vernietigd (kunstmatige gronden).

3.2.3.1 Bodemtypekaart

De bodemtypekaart van Vlaanderen biedt weinig informatie gezien de ruime omgeving van Brugge gekarteerd staat als OB

Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

3.2.3.2 Potentiële bodemerosie

Voor de stad Brugge is er zo goed als geen informatie beschikbaar over de potentiële bodemerosie, zeker voor de zone gelegen binnen de historische stadskern.

Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.

3.2.3.3 Erosiegevoeligheid

De stad Brugge staat gekarteerd als zeer weinig erosiegevoelig.

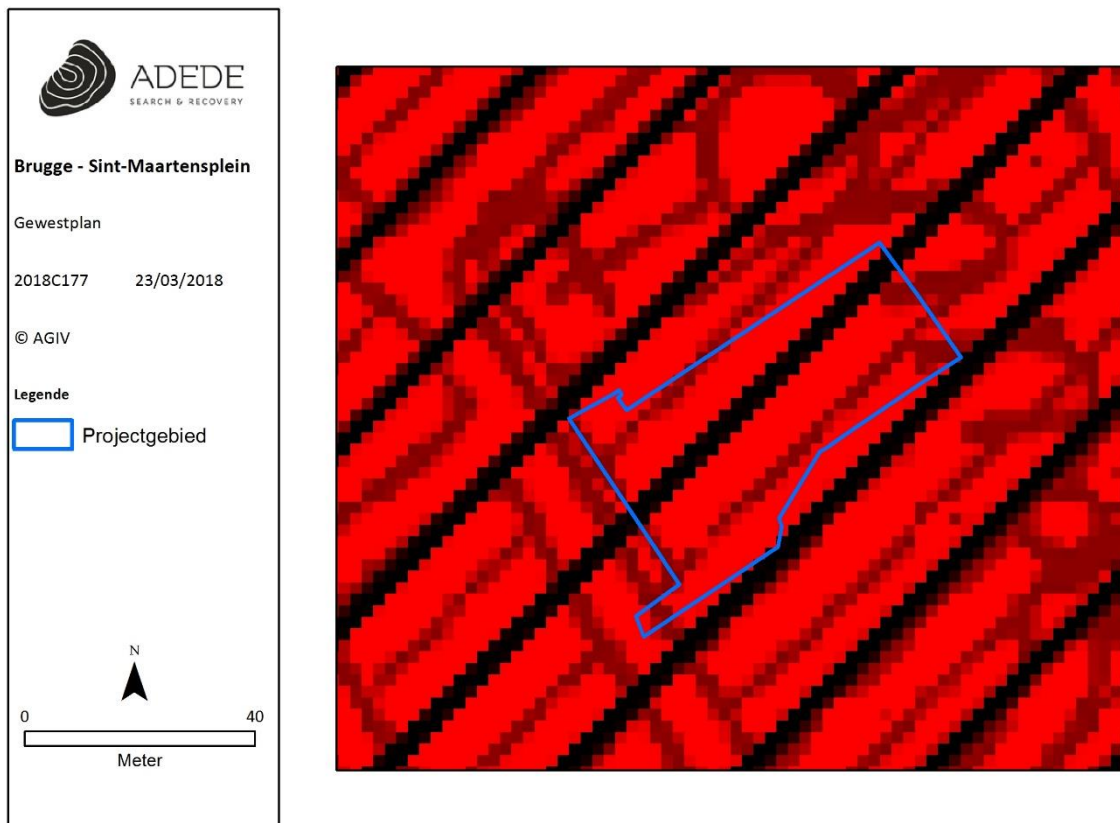

Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

3.2.3.5 Gewestplan

Op het gewestplan staat de het projectgebied en diens omgeving gekarteerd als woongebied met culturele, historische en/of esthetische waarde.

Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering²

Brugge ontwikkelt zich op drie zandruggen aan de Reie, de rivier die als hoofdader de stad doorkruiste van zuid naar noord, met name van het Minnewater tot aan de Dampoort. De oudste sporen van bewoning werden aangetroffen tijdens havenwerken in 1899. Nabij de Dampoort, ten noorden van de huidige binnenstad werden aardewerk, bouwmaterialen en een scheepswrak van Romeinse origine teruggevonden. De oudste vondsten wijzen op een bescheiden Gallo-Romeinse nederzetting uit de 3^e eeuw, het "Fort Lapin". Deze locatie houdt verband met de Duinkerke I-transgressie die een geul vormt waardoor het zeewater stuwt tot in de buurt van het huidige Brugge. Hierdoor wordt het mogelijk om handel te drijven met Engeland en verschillende plaatsen in Gallië. Andere Gallo-Romeinse overblijfselen zijn aangetroffen in de omgeving van de Burg en aan de Zilver- en Wulpenstraat. Het gaat om aardewerk, enkele fragmenten van bouwmaterialen, waaronder delen van dakpannen en een stuk van een verwarmingsbuis. De site aan de Wulpenstraat staat vermoedelijk in verbinding met het geulensysteem in de Kustvlakte. De vondsten zijn echter te fragmentarisch om er conclusies uit te trekken. Volgens M. Ryckaert is het bestaan van verschillende gelijktijdige of opeenvolgende bewoningskernen in de loop van de 1ste, 2^e en 3^e eeuw mogelijk. Naarmate de getijdengeul verzandt, verschuiven de bewoningskernen naar het noorden ter hoogte van het "Fort Lapin".

Omstreeks 270 dinden de Germanen van over zee het Kustgebied binnen. De combinatie van deze invasie met het opnieuw overspoelen van de Kustvlakte leidt vermoedelijk tot het verdwijnen van het "Fort Lapin". De Duinkerke II-transgressie spaart de zandruggen die in de huidige binnenstad grosso modo samenvallen met de as Zandstraat – Zuidzandstraat – Steenstraat – Markt – Burg – Hoogstraat – Langestraat – Aardenburgseweg. Deze as maakt vermoedelijk deel uit van de Romeinse verdedigingslinie Oudenburg – Aardenburg.

Onder de Franken behoort het latere Brugge tot ten minste twee verschillende pagi. Deze tweeledigheid blijkt ook uit de ontstaansgeschiedenis van de oudste stadskerken Sint-Salvator en Onze-Lieve-Vrouw, respectievelijk gesticht in 850 en 875, vanuit de rurale moederparochies Snellegem en Sijsele. Het Frankische rijk wordt verdeeld in drie *pagi* met name *pagus Flandrensies*, *pagus Rodanansis* en *pagus Mempicus*. Van de periode Ede tot de 8ste eeuw zijn vermoedelijk Oudenburg, Aardenburg en Tornhout de belangrijkste bestuursentiteiten. Brugge, gelegen in de oostelijke uithoek op het punt waar de drie pagi elkaar raken, staat rechtstreeks in verbinding met de open zee en oefent de functie uit van handelsnederzetting. De naam van de stad is etymologisch verwant met het Scandinavische woord *bryggja*, verwijzend naar een aanlegplaats of – steiger. Deze is waarschijnlijk te

---

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121224> & www.kaartenhuisbrugge.be

situëren nabij het latere marktplein en de Burg. Omdat de zee zich terugtrekt, al in de loop van de 9^e eeuw deze aanlegplaats zich naar het noorden verplaatsen in de omgeving van de parochie Sint-Gillis, gelegen buiten de eerste omwalling.

De pre-stedelijke kern (8ste – 11^e eeuw)

Onder Karel de Grote wordt een kustverdediging tegen de Noormannen uitgebouwd. Zijn opvolger Lodewijk de Vrome zet deze politiek verder. Brugge is een uitgelezen doelwit voor de Noormannen omwille van de strategische ligging en zijn functie als gouw hoofdplaats, waar de vertegenwoordiger van het centrale gezag zetelt. Daarom wordt in de loop van de eerste helft van de 9^e eeuw ter hoogte van het huidige Burgplein een versterkte burcht met aarden wallen en paalwerk gebouwd. De versterkte burcht is gelegen op het knooppunt van de mogelijke Romeinse weg Oudenburg-Aardenburg en de Reie. De burcht heeft een oppervlakte van circa 1 hectare.

Arnulf I bouwt de Brugse burcht uit tot een machtscentrum met keizerlijke allures. Een gebied van 1.5 hectare wordt omsloten met een stenen muur doorbroken door vier poorten: de Westpoort bij de Hofbrug over de Reie in de huidige Breidelstraat, de Oostpoort bij de Hoogstraat, de Zuidpoort bij de huidige Blinde Ezelstraat en de Noordpoort, waarschijnlijk te situëren bij de Philipstockstraat. Binnen deze versterking wordt in het noorden een burchtkerk opgetrokken, toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Donaas. Later wordt het bijhorend kapittel van kanunniken gesticht. Hieraan ontleent de burcht haar tweeledige functie: de zuidelijke helft heeft een burgerlijke en de noordelijke helft heeft een kerkelijke functie.

Ten noorden van de bucht ontwikkelt zich het stadsdeel, dat omwille van zijn vorm soms met de naam "grote vierkant" wordt aangeduid. Vanaf een ongekend tijdstip is dit gebied omringd door al dan niet natuurlijke waterlopen. Aan weerszijden van de as, gevormd door de heirbaan Oudenburg-Aardenburg, is bewoning te lokaliseren. Hier staan omvangrijke huizen van kapitaalkrachtige ambtenaren. Sommige bronnen situeren een handelsnederzetting in de omgeving van de Riders- en Boomgaardstraat. Het eigenlijke zwaartepunt van de bewoning en de locatie van handelaars is te situeren ten westen van de Burg, aan de andere kant van de Reie tussen de Dijver en de Steenstraat, gelegen op de belangrijkste zandrug. Het huidige stratenpatroon van dit stadsdeel met smalle straatjes en percelen weerspiegelt nog de vroegere situatie. Ook de huidige straatnaam Oude Burg verwijst naar een goede bewoningskern, wellicht de oudste van de middeleeuwse stad.

De verdere ontwikkeling van de stad gebeurt in functie van de landhandel en verloopt langs de as Steenstraat – Zuidzandstraat die op een zandrug ligt aan het begin van de weg Brugge-Tornhout-Ieper-Mesen-Rijsel. In de loop van de 11^e eeuw wordt ze de ruggengraat van het noord-zuid handelsverkeer

in het graafschap. De landweg Brugge-Gent beïnvloedt de ontwikkeling van de stad in zuidelijke richting en kwam uit op het huidige Simon Stevinplein, waar hoofdzakelijk levensmiddelen worden verkocht. Rond 1100 is in dit kwartier het grootste deel van de bevolking gevestigd.

Ontwikkeling tot handelsmetropool (12 – 13^e eeuw)

Tijdens deze periode vonden verschillende confrontaties plaats tussen de oude en nieuwe elite, tussen de grafelijke macht en het opkomende patriciaat. Onder Willem Clito, de nieuwe graaf, worden de wol aanvoer en de handel met Engeland ernstig belemmerd. Dit leidt tot een opstand die escaleert tot een burgeroorlog. Willem Clito wordt in 1128 opgevolgd door Diederik van Elzas, een kandidaat van de tegenpartij, Engeland. Naar aanleiding van politieke gebeurtenissen van 1127 begint Brugge zich te onderscheiden van het omliggende land. De stad beschikt voor het eerst over een eigen stadskeur en een college van schepenen dat het gewoonterecht in handen heeft. Door de aanleg van de eerste omwalling tekent Brugge zich af in het omliggende platteland. Deze omwalling volgt grotendeels van tracé van de huidige binnenreien. Het geheel vormt een omwald, haast eivormig gebied met palissades, houten verdedigingstorens en poorten. Vermoedelijk wordt in de loop van de 12e eeuw of in het begin van de 13e eeuw de houtbouw vervangen door steenbouw. Van deze laatste rest nog een gedeelte van een halfronde versterkingstoren aan de Speelmansrei, muurresten aan de Moerstraat en de Molenbrug. Het Brugse schependon, een aanzienlijk groot gebied voor een vroeg 12-eeuwse stad is toegankelijk via zes stadspoorten. De poortstraten vormen belangrijke in- en uitvalswegen en groeien later uit tot belangrijke commerciële assen.

De tweede helft van de 12^e en 13^e eeuw worden door economische welvaart gekenmerkt. Door de stormvloed van oktober 1134 ontstaan er enkele geulen, waarvan de belangrijkste in zuidwestelijke richting loopt tot voorbij het latere Damme. De vorming van het Zwin zorgt voor een betere toegankelijkheid via de zee. Brugge groeit hierdoor uit tot een belangrijke West-Europese handelsmetropool en oefent een grote aantrekkingskracht uit dankzij haar gevestigde faam als exportcentrum van het Vlaamse laken. Reeds voor de vorming van het Zwin is er een aanzienlijke import van Engelse wol. Brugge is een verdeelcentrum van grondstoffen naar Gent, Ieper en andere textielcentra in het graafschap.

Het vroegere economische zwaartepunt gericht op landhandel, namelijk in de buurt van de Steenstraat en het huidige Simon Stevinplein, verschuift in het laatste kwart van de 13^e eeuw naar de omgeving van de Spiegelrei die gericht is op maritieme handel. De verschuiving weerspiegelt zich in de uitbouw van een doeltreffende haveninfrastructuur en een uitgebreid goederen- en dienstenaanbod. In 1240 start men op de Markt met de bouw van het complex Belfort-Hal mogelijk ter vervanging van een

eerste houtbouw. Omwille van plaatsgebrek in de hal wordt in 1284 aan de oostzijde de Waterhal opgetrokken.

De grote bevolkingstoename leidt tot het bebouwen van braakliggende terreinen. Enkele percelen worden bouwrijp gemaakt, en zoals de omgeving van de Spiegelrei en het Oosterlingenplein met één meter opgehoogd. Grote domeinen met een gracht, een wal of een muur en meestal een versterkte woning met bijgebouwen zijn in handen van de stedelijke aristocratie of patriciaat. Door huwelijken en verervingen worden ze later opgedeeld in kleinere percelen. Dit proces wordt omstreeks 1300 versneld door de ondergang van het stadspatriciaat en de opkomst van de gegoede ambachtslui. De sterke bevolkingsaanroei leidt tevens tot een noordoostelijke stadsuitbreiding. Buiten de eerste omwalling ontstaan nieuwe wijken. Hier vestigen zich enkele bedelorden zoals onder meer de augustijnen, karmelietessen, clarissen. Vanwege de lage grondprijzen komt hier ook een concentratie van armere bewoners. In 1297 wordt gestart met de bouw van de tweede stadsomwalling; aanvankelijk bestond ze uit een dubbele gracht, een aarden wal met houten palissade en negen stenen poorten. Vijf nemen de rol over van de poorten van de eerste omwalling. Ze geven toegang tot de omliggende paallanden. De term paalland verwijst naar de stenen grenspalen. Het omwalde gebied komt overeen met het stadsareaal binnen de huidige vesten. In het midden van de 13e eeuw telt het gebied binnen de tweede omwalling 40.000 à 45.000 inwoners, zowat het dubbele van het huidige inwonersaantal.

De bloei van een Europees handelscentrum (14e – 15e eeuw)

Brugge kent als handelscentrum haar grootste bloei tussen 1280 en 1480. In deze periode verblijft er een bont gezelschap van vreemde kooplui met meestal een eigen natiehuis en pakhuizen. Brugge is het meest zuidelijke kantoor van de Duitse Hanze en wordt de belangrijkste handelsvestiging in het buitenland. Het fungeert daardoor als draaischijf voor de handel tussen Zuid- en Noord-Europa. Niettegenstaande de bloei als Europees handelscentrum wordt de 14^e eeuw gekenmerkt door sociale en politieke onrusten. Brugge steunt de Vlaamse Opstand (1323-1328) tegen Frankrijk. Hierdoor worden zware geldboeten opgelegd. De stad ondervindt de gevolgen van de stilgelegde wol uitvoer tijdens het voorspel van de Honderjarige Oorlog.

De politieke rol van Brugge in Vlaanderen neemt onder de Bourgondiërs af door de opkomst van de kasselrij het "Brugse Vrije". Het "Brugse Vrije" is het grootste en rijkste plattelandsdistrict. Tijdens de Bourgondische periode heerst er een ware bouwwoede. Waarschijnlijk bouwen ambachten vanaf de 15^e eeuw eigen huizen waar ze hun bestuursvergaderingen houden en hun archief bewaren. Vanaf 1480 kondigt zich een crisissituatie aan. Aan de basis liggen de achteruitgang van de lakenindustrie, de strenge handelsreglementering, de concurrentie van de snelgroeïende handelsmetropool Antwerpen en de politieke omstandigheden. Onder het bewind van Maximiliaan van Oostenrijk (1493-1519) krijgt

Brugge zware klappen: het Zwin is gedurende tien jaar niet meer toegankelijk door een opgelegde blokkade. In de 16^e eeuw is de malaise even groot, ondanks de vele inspanningen valt de handel valt het Zwin opnieuw stil door de Opstand van de Nederlanden. De economische malaise zorgt voor een bevolkingsafname, waardoor de stadsontwikkeling in de 16^e eeuw ook stilvalt. Tijdens de 17^e eeuw zal men wel alle houten gevels systematisch vervangen door stenen gevels. Dit versteningsproces werd vermoedelijk reeds ingezet in 1232. Na de godsdiensttroebelen kent de Kerk een heropbloei met de Contrareformatie. De kerken en kloosters worden na de beeldenstorm in ere hersteld en in een eigentijdse barokstijl gestoffeerd. Kort na 1600 wordt de buurt tussen het Sint-Maartensplein en de Verversdijk uitgebouwd tot een jezuïetenkwartier met een kerk, kloostergebouwen, een college en een brouwerij. Vanaf 1614 wordt de tweede omwalling tijdens het Twaalfjarig Bestand, omgevormd tot een gebastonneerde vesting. In 1665 wordt buiten de eerste omwalling, bij de Dampoort, de Handelskom uitgegraven waar zeeschepen kunnen aanleggen. Tijdens het Oostenrijks bewind zal de stad weer geleidelijk aan heropbloeien.

Erfgoedobjecten³

Het projectgebied is gelegen binnen de historische stadskern van Brugge binnen een gebied dat aan het einde van de 16de en in de loop van de 17de eeuw langzaam werd omgevormd tot een complex dat werd uitgebouwd en beheerd door de Jezuïeten. Het gebied kent een rijke geschiedenis met verschillende erfgoedobjecten die elk hun eigen verhaal te vertellen hebben. De geplande ontwikkelingen binnen het projectgebied vormen zo de recentste fase in de lopende ontwikkelingen binnen het projectgebied. Het projectgebied situeert zich aan het Sint-Maartensplein te Brugge en wordt aan de noordzijde begrensd door de Sint-Walburgakerk, aan de zuidoostzijde door het voormalige Jezuïetencomplex dat heden het Europacollege huisvest, aan de noordoostzijde door de bebouwing langs de Verversdijk (niet aansluitend) en aan zuidwestelijke zijde door het Sint-Maartensplein en de Boomgaardstraat. Deze verschillende elementen en hun evolutie worden hieronder, en bij de uiteenzetting van het historisch kaartmateriaal, nader toegelicht.

Sint-Maartensplein

Het Sint-Maartensplein werd oorspronkelijk de '*Schottenplaats*' genoemd naar de aanwezigheid van Schotse kooplui, deze naam blijft in gebruik tot de 17^e eeuw. De huidige naam heeft het plein te danken aan het hoekhuis St. – Maarten. Marcus Gerards (1562) tekende een rechthoekig plein, oostzijde met onder meer een schermgevel en een westzijde met afhankelijkheden horend bij de Ridderstraat. In 1595 werd het plein uitgebreid en gedeeltelijk verplaatst door de komst van de jezuïeten die zich aan

---

³ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/104399> & Beernaert et al. 1991 & Beernaert et al. 1993 & Beernaert B., 2013 & <https://www.visitbruges.be/nl/sint-walburgakerk> & https://nl.wikipedia.org/wiki/Van_Hamme & www.kaartenhuisbrugge.be

het Sint-Maartensplein vestigen en er onder meer hun kerk lieten bouwen die tot op heden het plein bepaalt aan de oostzijde. Er werd hier in het verleden ook wel gesproken over de Jesuiten Plaets door deze prominente aanwezigheid van de paters Jezüieten die zich hier in bestaande gebouwen vestigden en systematisch eigendommen opkochten in de nabije omgeving om het complex verder uit te bouwen.

Onder het straatoppervlak is hier een tak van de voormalige lokale watervoorziening te situeren. Het betreft hier een deel van het moerbuizennetwerk, daterende van de 13de eeuw. Dit netwerk bracht water van de stadswallen tot in het centrum. Dit netwerk was noodzakelijk voor de bloeiende stad daar het water in de reien en beken te vervuild was voor consumptie. Het netwerk zou een totale lengte gehad hebben van 7km en op het diepste punt reikte dit tot 6,5m diep in de bodem waarbij deze soms onder de reien door liepen. Op het plein zou een waterput gelegen hebben waar proper water via dit netwerk van loden pijpen werd aangevoerd. Waterputten werden ook wel 'fonteinien' genoemd, het ging hier niet om water dat omhoog spoot maar om een put met kruik aan een touw om het water op te halen, een klassieke waterput dus. De opbouw van dergelijke putten werd bij verdere stadsontwikkelingen doorgaans afgebroken en de straat werd er overheen gelegd. Op enkele plaatsen werden de putten vervangen door pompen. Echter is voor deze locatie geen pomp gekend, wel ligt tot op heden een arduinen tegel met opschrift 'WP' op de voormalige plaats van deze put. Tijdens een opgraving die werd uitgevoerd naar aanleiding van verbouwingen aan het Europacollege werd ten noorden van het projectgebied een vermoedelijk deel van dit netwerk van loden pijpen blootgelegd. Aan de oostzijde van het plein zou ook een herberg gestaan hebben precieze ligging van deze is niet gekend. De eigenaars zouden naast hosteliers of makelaars geweest zijn en speelden een belangrijke rol in de handel. Naast een ontmoetingsplaats voorzag de herberg tevens in slaappleaats voor buitenlandse kooplieden, opslagplaats en werden transfers van goederen, diensten en geld uitgevoerd. Voor buitenlandse kooplieden trad de hostelier ook op als tussenpersoon. De herberg aan het Sint-Maartensplein zou 'De Hertshoorn' genoemd worden en werd in de middeleeuwen omschreven als '*Herberg en eestre in goudin straetkin uutcommende up verwersdijk*'.

Boomgaardstraat

De Boomgaardstraat is een straat in het historisch centrum van Brugge waarvan het Sint-Maartensplein deel uitmaakte. De Boomgaardstrate werd al in 1305 in een document vermeld. De straat lag in een wijk waar de internationale handel zeer actief was (onder meer de Engelse en de Schotse handelslui hadden er hun activiteiten – vandaar de voormalige benaming Schottenplaats) en waar diverse buitenlandse handelaars en Brugse makelaars woonden. Oudere benamingen van deze straat zijn Boemgaardstraete en Bougaertstraet. Er moet er nog voldoende ruimte geweest zijn voor een boomgaard, een verklaring van de huidige benaming moet dus waarschijnlijk gezocht worden in

deze oudere benamingen. Ook hier is een deel van het moerbuizennetwerk onder de straat aanwezig. Langsheen de straat werden verschillende statige herenhuizen opgericht alsook het complex van het Jezuïetencollege dat later dienstdeed als school en vandaag de dag het Europacollege huisvest.

Verversdijk

Ten noordoosten van het projectgebied, hier niet op aansluitend, bevindt zich de Verversdijk. Deze straat loopt langs de Sint-Annarei. Hier waren de kaaimuren steeds voorzien met metalen ringen zodat boten makkelijk konden aanmeren en goederen laden en lossen. Zaken die in de weg stonden, bijvoorbeeld leuningen, werden overdag weggehaald en 's nachts teruggeplaatst. Langsheen de Sint-Annarei, ter hoogte van de Verversdijk stonden tevens een drietal waterwippen die werden gebruikt om water, niet voor consumptie, uit de Reien op te halen voor de nabijgelegen verversindustrie. De straatnaam 'Verversdijk' is dan ook een rechtstreekse verwijzing naar de ambachtelijke activiteiten die hier plaatsvonden. Reeds aan het einde van de 13de eeuw wordt de straat vermeld als '*Verwersdyc en Varwersdyc*' en werd verwezen naar de lakenververs die zich hier gevestigd hadden. Deze wijk met ververs omvatte ook veel Engelse en Schotse handelaars die zeer actief waren in de textielnijverheid. De ververs waren vaak gesitueerd in heren- en burgerwoningen en enkele kleinere panden. Het gaat zowel om diep- als breedhuizen. Het waren voornamelijk rood- en blauwververs die zich hier gevestigd hadden, een feit dat ook tijdens recente grondwerken en de opgraving ter hoogte van het Europacollege duidelijk werd. Hier werden verschillende zones van felrode grond aangetroffen, een rechtstreeks gevolg van de gebruikte Meekrap, een grondstof voor rode kleurstoffen. Deze planten werden sinds ca. 1300 in de Polders rondom Brugge geteeld.

Eén van de prominentste bewoners van de Verversdijk was Anselm Adornes die samen met zijn familie hier in een groot huis zijn intrek nam. Naast een woonst was hier ook een grote stapelruimte aanwezig. Ze dreven van hieruit handel in aluin, wijn, luxeproducten, specerijen, gedroogde dadels, wede en citrusvruchten. Naast deze handelsactiviteiten waren ze ook actief in het bankwezen, zeeverzekeringswezen en op de vastgoedmarkt. Logischerwijs werd een groot deel van zijn handelsactiviteiten gericht op de nabije Britse handelswijk. Enkele leden van de familie hadden ook functies binnen het stadsbestuur en zorgden voor een verspreiding van humanistische ideeën in Brugge. Tussen het Sint-Maartensplein en de Verversdijk bevond zich tevens het Hof van Moeskroen, een andere eigendom van de familie Adornes. Dit goed werd echter niet door de familie zelf bewoond maar door de Schotten waarmee Anselm Adornes een sterke handelsrelatie had, het was hij die de Schotten in de 15de eeuw terug naar Brugge haalde nadat ze eerder naar Middelburg waren getrokken. In de loop van de 17de eeuw werden de eigendommen van Adornes verkocht aan de Jezuïeten die deze overnamen en er een klooster met schoolgebouw oprichtten. Het was binnen het Hof van Moeskroen dat de Jezuïeten die van het Sint-Jansplein naar het Sint-Maartensplein verhuisden hun eerste intrek

namen. Niet enkel de eigendommen van Adornes werden hiervoor door de Jezuïeten systematisch opgekocht, ook andere panden langs de Verversdijk en het Sint-Maartensplein werden opgekocht en afgebroken om plaats te maken voor het uitbreidende complex van de Jezuïeten. Tijdens een recente opgraving bleek dat een deel van de riolering en muren van het Hof van Moeskroen hier mogelijk verder lopen onder het huidige projectgebied.

Sint-Walburgakerk

De Sint-Walburgakerk is een contrareformatorische barokkerk aan het Sint-Maartensplein in Brugge, de voormalige jezuïetenkerk is sinds 1778 de kerk van de Sint-Walburgaparochie. Een eerste vermelding van de Sint-Walburgakerk te Brugge is te vinden in een tekst uit 1214, al is deze kerk vermoedelijk een stuk ouder. Het gaat hier echter niet om de huidige Sint-Walburgakerk maar om de voormalige parochiekerk op de hoek van de huidige Ridderstraat en de noordkant van de Sint-Walburgastraat waar voorheen een grafelijke kapel stond. Die kapel werd volgens de legende door de Heilige Walburga gesticht in 745, terwijl ze op weg was, samen met de Heilige Bonifatius, van Wessex naar Thüringen. In 1239 werd de Sint-Walburgaparochie opgericht en werd de kapel tot parochiekerk verheven na een schenking van de Graven van Vlaanderen en de bisschop van Doornik. In de loop van de 13de, 14de en 15de eeuw werden heel wat uitbreidingen en verbouwingen aan de kerk uitgevoerd. Hierbij werd een hoge kerktoren gebouwd en werd de voormalige kapel uitgebreid tot een driebeukige kerk.

De huidige Sint-Walburgakerk werd in de periode van 1619 tot 1643 gebouwd op de plaats waar reeds sinds het begin van de 17de eeuw een kleine kapel gevestigd was. Deze kapel bleek al snel te klein en dus gingen de Jezuïeten over tot de bouw van een heuse kerk met college, klooster, kapel en tuin. Hiervoor werden zoals reeds eerder aangegeven de aangekochte eigendommen in de nabije omgeving gesloopt. In 1642 werd de kerk ingewijd en toegewijd aan de Jezuïetenheilige Franciscus Xaverius. Tot aan de afschaffing van de Jezuïetenorde aan het Sint-Maartensplein deed de kerk zonder veel aanpassingen dienst. De orde werd bij keizerlijk decreet in 1773 ontbonden en zo werd ook de kerk gesloten.

De Oude Sint-Walburgakerk aan de Ridderstraat was in tussentijd in verval geraakt, de parochie had bijgevolg nood aan sterke verbouwingen of een nieuw onderkomen. In 1778-1779 wordt de Jezuïetenkerk omgedoopt tot Sint-Walburgakerk en doet deze dienst als nieuwe parochiekerk. In 1781 werd de oude Sint-Walburgakerk uiteindelijk geheel afgebroken. Het afbraakmateriaal wordt verkocht en met de opbrengst werd de nieuwe Sint-Walburgakerk gerestaureerd. In 1796 wordt de kerk echter opnieuw gesloten, ditmaal door het bestuur van Franse revolutionairen die op dat moment in Brugge aan de macht waren. De kerk ontsnapt aan een sloop doordat deze door het tijdelijke stadsbestuur werd aangewend als Tempel van de Wet. In 1804 krijgt de kerk haar functie als parochie uiteindelijk

terug en worden de relieken van Sint-Donaas uit de afgebroken kerk op de Burg hier ondergebracht. De kerk werd dan ook de Sint-Donaaskerk genoemd. Het duurt nog tot 1834 wanneer het bisdom Brugge opnieuw werd opgericht dat de kerk deze naam draagt, vanaf dan werd ze terug de Sint-Walburgakerk, de parochiekerk voor de gelijknamige parochie. De kerk ondergaat hierna verschillende restauraties, onder andere na een stevige bominslag in 1918. Op heden wordt de kerk tevens gebruikt als concertzaal en als museum voor religieuze kunst.

Jezuïetencomplex

Na de godsdiensttroebelen in de 16de eeuw zoeken de Jezuïeten onderdak in het Hof van Moeskroen tussen de Verversdijk en het Sint-Maartensplein. De huizen worden ingericht als school, residentie en kapel. Aan het begin van de 17de eeuw beginnen de Jezuïeten met een grootschalige ontwikkeling van de site. Er wordt eerst een extra vleugel gebouwd, gevolgd door de bouw van een kerk met college, kapel, school, klooster en tuin. Hierbij worden omliggende eigendommen systematisch opgekocht. Aan het einde van de 17de eeuw wordt het klooster aan de Verversdijk nog eens uitgebreid. Het complex wordt verder uitgebreid en bewoond door de Jezuïeten tot aan het opzeggen van de orde in 1773.

In 1775 is een voormalige kloostervleugel in gebruik genomen als kavaleriekazerne. Andere delen worden aangewend om het Theresiaans college in onder te brengen. Naar het einde van de 18de en het begin van de 19de eeuw toe wordt het complex hersteld en worden enkele aanpassingen doorgevoerd met het oog op een herbestemming als Atheneum. In de loop van de 19de eeuw worden paardenstallen gebouwd en weer afgebroken en moest het Atheneum verschillende keren van gebouw verplaatsen binnen de site. Er wordt ook een grote poort met poortgebouw gebouwd. De school breidt verder uit en ook de Rijksmiddenschool wordt in het voormalige Jezuïetencomplex ondergebracht. Naar het einde van de 19de eeuw toe wordt ook een museum voor 'hedendaagse' schilderkunst in het complex ondergebracht. Dit museum verdwijnt weer in de loop van de 20ste eeuw om plaats te maken voor klaslokalen. Er worden tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw verschillende kleine bijgebouwtjes op de site opgericht. Het Atheneum verhuisd volledig en de site wordt nu geheel bezet door de Rijksmiddenschool. In 1990 verlaat de Rijksmiddenschool de site en staan de gebouwen voor lange tijd leeg en raken de gebouwen verwaarloosd. Aan het begin van de 21ste eeuw komen echter plannen voor een herbestemming en na restauratiewerken aan de 17de-eeuwse vleugel en het implementeren van een moderne nieuwbouw in contrast met de historische gebouwen wordt in 2007 hier de nieuwe campus van het Europacollege ingehuldigd. Tot op de dag van vandaag is dit de invulling van het voormalige Jezuïetencomplex.

Huis van Hamme

Het projectgebied zelf is gelegen ten midden van het voormalige Jezuïetencomplex. Het is niet geheel duidelijk welk deel van de site hier gelegen is, maar vermoedelijk betrof het een tuindeel. Het projectgebied bevindt zich ter hoogte van Sint-Maartensplein nr. 6 waar voor het complex van de Jezuïeten reeds een aantal huizen gelegen waren. Het betreft hier de voormalige handelswijk en ververswijk en er kan bijgevolg vanuit gegaan worden dat het hier soortgelijke huizen betrof als deze langs de Verversdijk en de aangrenzende straten. Het kan zowel om diep- als breedhuizen gaan. In 1580 waren de gebouwen hier in eigendom van Guillaume Mattyn, Jan Remij en de heer van Moscron, deze huizen werden gedurende de hieropvolgende decennia grotendeels binnen deze families gehouden om uiteindelijk tussen 1596 en 1607 aan de paters Jezuïeten verkocht te worden. Het is hierbij niet duidelijk wat met de percelen gebeurde, zoals eerder aangegeven werden de gebouwen waarschijnlijk afgebroken, deels om plaats te maken voor de nieuwe kerk en deels als tuinzone binnen het Jezuïetencomplex.

Nadat de orde hier werd opgegeven in 1773 werden de gronden ter hoogte van het projectgebied overgenomen door de familie Van Hamme. De familie Van Hamme was een Belgisch notabel en adellijk huis. In 1738 verleende Keizer Karel VI erfelijke adel (voor zoveel als nodig) aan advocaat François van Hamme. François van Hamme werd geboren in Dendermonde in 1653 en overleed in 1748 te Brugge. Zijn afstammelingen gaven in 1778-1781, ten tijde van de restauraties aan de oude Jezuïetenkerk de opdracht voor de bouw van een Herenhuis op de percelen. Er wordt hierbij gesproken van een vervanging van een gotisch diephuis met schermgevel dat deel uitmaakte van het voormalige Jezuïetencollege, thans school. Of dit gebouw het gehele projectgebied besloeg of slechts een deel en het andere deel als tuin werd gebruikt is niet geheel duidelijk. Doorheen de jaren kende het herenhuis enkele ingrijpende restauraties en verbouwingen en heeft daardoor veel van zijn oorspronkelijke luister ingeboet. Toch zijn een aantal mooie salons en marmeren schouwen bewaard gebleven. Zo werd in de loop van de 19de eeuw een achterbouw toegevoegd en werd in de jaren 70 van de 20ste eeuw een conciërgewoning aangebouwd op de locatie van een historische aanbouw die hiervoor werd afgebroken. In dit voormalige herenhuis, dat sinds 1974 een beschermd monument is, werd uiteindelijk in 1983 een basisschool ondergebracht. Hiervoor werden extra schoolgebouwen aan de achterbouw toegevoegd. De basisschool verhuisde recent en nu gaat het gebouw een nieuwe bestemming tegemoet.

3.3.2 Historisch kaartmateriaal

3.3.2.1 Geschilderd plan, eind 15^e eeuw

Dit is de oudst bewaarde afbeelding van de volledige stad Brugge. Het plan is geschilderd door een anonieme meester en kan niet exact gedateerd worden, men gaat ervan uit dat het geschilderd is eind de 15^e eeuw of in de eerste helft van de 16^e eeuw. De gebouwen op deze vervormde plattegrond zijn in perspectief weergegeven. De afbeelding is een fragment van een groter schilderij, waarop oorspronkelijk eveneens Damme, Sluis en het Zwin waren afgebeeld.

Op het plan is de laatmiddeleeuwse stad te zien, met onder andere de dubbele vestinggracht, de tweede omwalling en de windmolens die goed zichtbaar zijn. De blauwe pijl geeft de locatie van het projectgebied weer. Men kan opmerken dat zich hier tussen de Verversdijk en Boomgaardstraat een wijk bevindt, die volgebouwd is. Tussen de gebouwen aan de Boomgaardstraat en Verversdijk wordt de ruimte groen in gevuld, waardoor dit mogelijks een binnentuin betrof. Het Sint-Maartensplein is niet zichtbaar op het plan, wel is duidelijk dat het centrum van Brugge sterk bebouwd is met enkel aan de rand groene ruimtes. Wat wel duidelijk herkenbaar is, is de voormalige Sint-Walburgakerk op de hoek van de Ridderstraat. Hoewel geweten is dat hier een hoge toren stond en het een driebeukige kerk betrof is ze hier weergegeven met slechts twee torenverdiepingen en twee kerkbeuken. Doch is dit één van de meest herkenbare gebouwen op deze stadsafbeelding. De rest van het gebied is enorm vervormd.

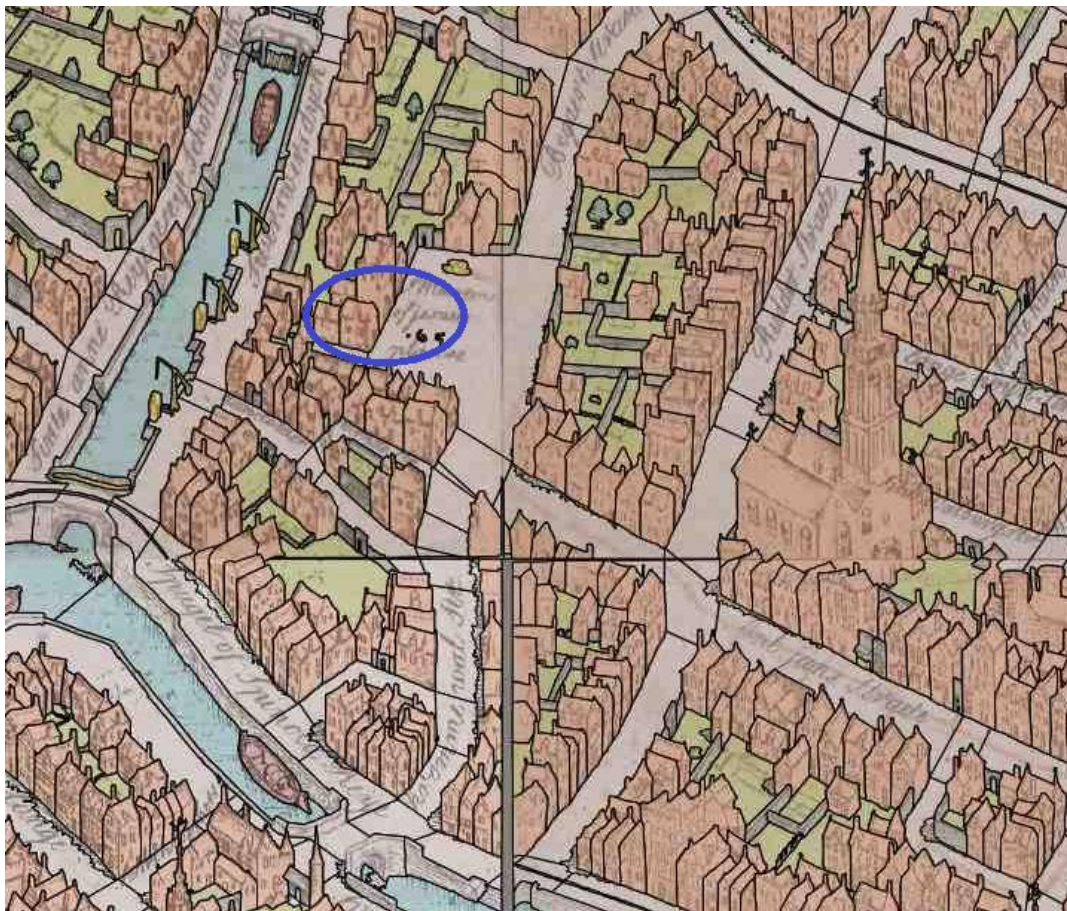
Figuur 11. Situering van het projectgebied op het oudste plan van Brugge

3.3.2.2 Kaart van Marcus Gerards (1562)

Het panoramisch stadsplan van Marcus Gerards bestaat uit tien koperen kaartbladen, het formaat van de samengestelde kaart bedraagt ca. 1.77x1.00m. Op het plan worden de gebouwen nauwkeurig in perspectief weergegeven. In de 18^e eeuw werden de straatnamen op de koperen platen toegevoegd. Daar de gebouwen in perspectief weergegeven zijn is het niet praktisch om deze kaart te georefereren op een hedendaagse basiskaart. Onderstaande uitsnede is een fragment van de kaart op kaart en huis Brugge waarbij de verschillende elementen werden ingekleurd om een beter begrip van de kaart mogelijk te maken. Centraal gelegen op de kaart is het Sint-Maartensplein zichtbaar, hier beschreven onder de naam *'Maertens of jesuite plaetse'*. De oude Sint-Walburgakerk is duidelijk zichtbaar aan de kruising van de Ridderstraat met Walburgastraat. Ter hoogte van het projectgebied (aangeduid met blauwe ovaal) is reeds bebouwing zichtbaar. Het gaat hier waarschijnlijk om de verschillende huizen die hier gelegen waren en later werden verkocht aan de paters Jezuïeten ten voordele van de

uitbreiding van hun complex, mogelijk ook de reeds beschreven herberg. Aan de noordkant van het plein is een fontein zichtbaar. Het betreft hier zoals reeds eerder aangegeven eigenlijk een waterput en geen fontein waarbij water omhoog spuit. Een opgraving uitgevoerd op het perceel aanpalend aan het projectgebied bracht destijds een waterput aan het licht, mogelijk betrof het de 'fontein' zichtbaar op deze kaart. Indien dit het geval is dan dient men het projectgebied ten oosten (hier zuiden) van deze fontein te situeren. Tijdens diezelfde opgraving kwamen muren aan het licht die mogelijk toe te schrijven zijn aan het T-vormige gebouw net boven het hier aangeduide onderzoeksgebied. Deze muren lopen mogelijk door tot binnen het projectgebied en werden destijds toegeschreven aan het Hof van Moeskroen, hier het T-vormige gebouw.

Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Gerards

3.3.2.3 Kaart van Guicciardini (1581)

De kaart *'Brugae Flandicarum Urbium Ornamenta'* verscheen in 1581. De kaart is vermoedelijk gegraveerd door Frans Hogenberg en door Guicciardini gepubliceerd in *'Discrittione di tutti Paesi Bassi'* te Antwerpen. Het gaat om een plattegrond van de stad met aanduiding van de meest prominente

gebouwen en een aantal kleinere gebouwen, het plan is gebaseerd op de stadsplattegrond van Marcus Gerards maar is veel minder in detail uitgewerkt.

Ondanks dat de gebouwen ook in perspectief werden ingetekend, werd deze kaart wel gegeoreferenciert, al zorgt dit wel voor enkele problemen. Zo lijkt het erop dat zich binnen de contouren van het projectgebied bebouwing bevindt, hoewel dit weinig waarschijnlijk is dat het om deze bebouwing gaat. Een vergelijking met voorgaande kaarten en de resultaten van de aangrenzende opgraving doen immers vermoeden dat het projectgebied zich grotendeels binnen het onbebouwde plein bevond waarbij de bebouwing zich eerder binnen het noordoostelijke gedeelte van het projectgebied bevond en niet aan de lange zijde in het noordwesten. Bebouwing op het projectgebied lijkt hier dus niet voor te komen, gezien de grond ten zuidoosten van de deze bebouwing braak ligt tot aan de Verversdijk. Het gebouw ten zuiden van het plein is hoogstwaarschijnlijk het prestigieuze Hof van Moeskroen, waar de jezuïeten hun intrek namen aan het einde van de 16de eeuw en waarvan de muren en riolering mogelijk doorloopt onder het huidige projectgebied. Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied is ook nog steeds de oude Sint-Walburgakerk zichtbaar, gescheiden door een volledige bewoningsblok.

Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Guicciardini.

3.3.2.4 Sanderus (1641)

De stadsplattegrond van A. Sanderus is afkomstig uit 'Flandria Illustrata' en werd gepubliceerd in 1641. De plattegrond van de stad toont eveneens de gebouwen in perspectief en is gebaseerd op de stadsplattegrond van Marcus Gerards. Op deze kaart zijn wel eerst de gebastonneerde vestingen afgebeeld.

Ook hier is de oude Sint-Walburgakerk ten zuidoosten van het onderzoeksgebied, gescheiden door een volledige huizenblok duidelijk zichtbaar. Hoewel de kerk van de Jezuïeten gebouwd zou zijn tussen 1619 en 1643 is deze op de kaart van Sanderus uit 1641 nog niet aangegeven. Ter hoogte van deze kerk staat nog steeds bebouwing aangegeven in de vorm van woonhuizen met mogelijk een ambachtelijk karakter dat in de verversindustrie of handel te plaatsen valt. Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied zien we dat de bebouwing en het voormalige hof van Moeskroen vervangen zijn door een imposant bouwwerk. Dit zou het complex van de Jezuïeten waarin ze hun klooster en school in onderbrachten kunnen zijn. Tussen 1607 en 1610 werd aan de kant van de Boomgaardstraat immers een nieuwe school gebouwd door de Jezuïeten die werd verbonden met het klooster zelf. De waterput die op de kaart van Marcus Gerards werd aangegeven is niet meer zichtbaar op het plein.

Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Sanderus.

3.3.2.5 De Wit (1709)

De kaart van F. De Wit stamt uit 1709 en is gebaseerd op Sanderus zijn *'Flandria Illustrata'*. De plattegrond toont de gebouwen in perspectief. Op basis van de historische informatie zou Jezüitenkerk reeds afgewerkt moeten zijn (1643), de kaart van De Wit vertoont hierin echter weinig verschillen met de kaart van Sanderus. De Oude Walburgakerk is wel nog steeds prominent aanwezig in het stadsbeeld. Ook hier is te zien hoe het om een driebeukige kerk met hoge toren gaat. Ten noorden, aan de kant van de Verversdijk, is bebouwing bijkomen langsheen het complex van de Jezüiten. Het gaat hier waarschijnlijk om een uitbreiding van dit complex dat gedurende de bezetting van de site door de Jezüiten frequent plaatsvond.

Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van De Wit.

3.3.2.6 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

In opdracht van Keizerin Maria-Theresia en Keizer Jozef II werden de Oostenrijkse Nederlanden voor het eerst grootschalig en systematisch topografisch gekarteerd. 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten werden geklasseerd volgens bundels en vergezeld van een beschrijvende tekst. Dit alles gebeurde onder leiding van generaal Joseph-Jean-François Graaf de Ferraris (1726-1814). Het resultaat was een Kabinetskaart in drie exemplaren. Het exemplaar, bestemd voor de Oostenrijkse gouverneur Karel van Lotharingen, is heden in bezit van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De andere exemplaren bevinden zich in het Rijksarchief in Den Haag en het *Kriegsarchiv* te Wenen.⁴ De kaart van Ferraris toont voort het eerst een duidelijke gegeorefereerde weergave. Op deze kaart is te zien hoe het projectgebied ten zuiden van de Jezüietenkerk gelegen is. Het zuidwestelijke deel van het projectgebied is onbebouwd, met uitzondering van een klein deel in de zuidelijke hoek. Op het noordelijke deel van het projectgebied is wel duidelijk bebouwing te zien, waarschijnlijk maakt het deel uit van het toenmalige jezüietencollege. Doorheen de voorgaande eeuwen werd zoals reeds eerder aangegeven het Jezüietencomplex systematisch uitgebreid, naast het klooster, de school, de kerk en tuinen werden ook een aantal kleinere bijgebouwtjes op de site geplaatst doorheen de 17de en 18de eeuw. Op de kaart van Ferraris beslaat het Jezüietencomplex een groot deel van het huizenblok. Ten tijde van het opstellen van de kaart (ca. 1777) was de orde hier reeds opgegeven en hadden de Jezüieten de gebouwen reeds verlaten. In de jaren direct volgend op de publicatie van de Ferrariskaart zou de Jezüietenkerk gerestaureerd worden, net als andere gebouwen binnen het complex en zou ook het huis van Hamme worden gebouwd binnen het projectgebied. De Jezüietenkerk wordt opnieuw ingewijd en vanaf 1779 is het de nieuwe Sint-Walburgakerk voor de Walburgaparochie te Brugge, de oude Sint-Walburgakerk aan de Ridderstraat zou in 1781 geheel verdwijnen.

---

⁴ http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf

Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

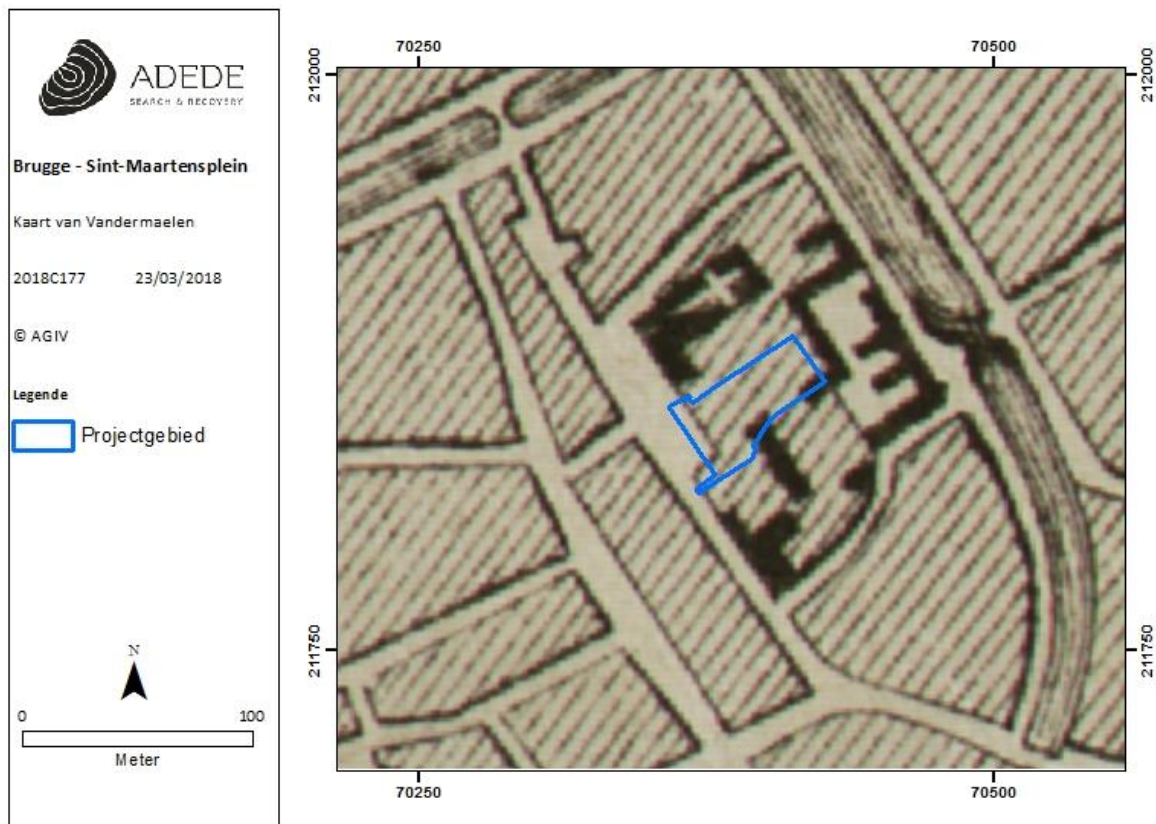
3.3.2.7 Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)

Philippe Vandermaelen stelde tussen 1825 en 1827 de *'Atlas universel'* samen. Dit was de eerste wereldatlas op één enkele schaal. In 1830 richtte hij het *'Etablissement géographique de Bruxelles'* op. Na de onafhankelijkheid van België kreeg hij de opdracht om op de grenzen, wegen, kanalen, spoorwegen etc. in kaart te brengen. Hij stuurde zijn topografen naar de negen provincies en publiceerde twee topografische kaarten van België. De kaart op schaal 1:80.000 in 25 folio's was volledig voltooid in 1853, terwijl de 250 folio's van de kaart op schaal 1:20.000 verschenen tussen 1846 en 1854⁵.

Op de Topografische kaart van Vandermaelen neemt de omgeving van het projectgebied stilaan zijn hedendaagse vorm aan. Het projectgebied is zo goed als volledig bebouwd, maar daar deze bebouwing niet exact staat aangegeven kan men ervan uit gaan dat Vandermaelen de bebouwing niet belangrijk genoeg vond. Dit is enigszins opmerkelijk gezien het Huis van Hamme toebehoorde aan een belangrijk

⁵ <https://www.kbr.be/nl/de-cartotheek-van-philippe-vandermaelen>

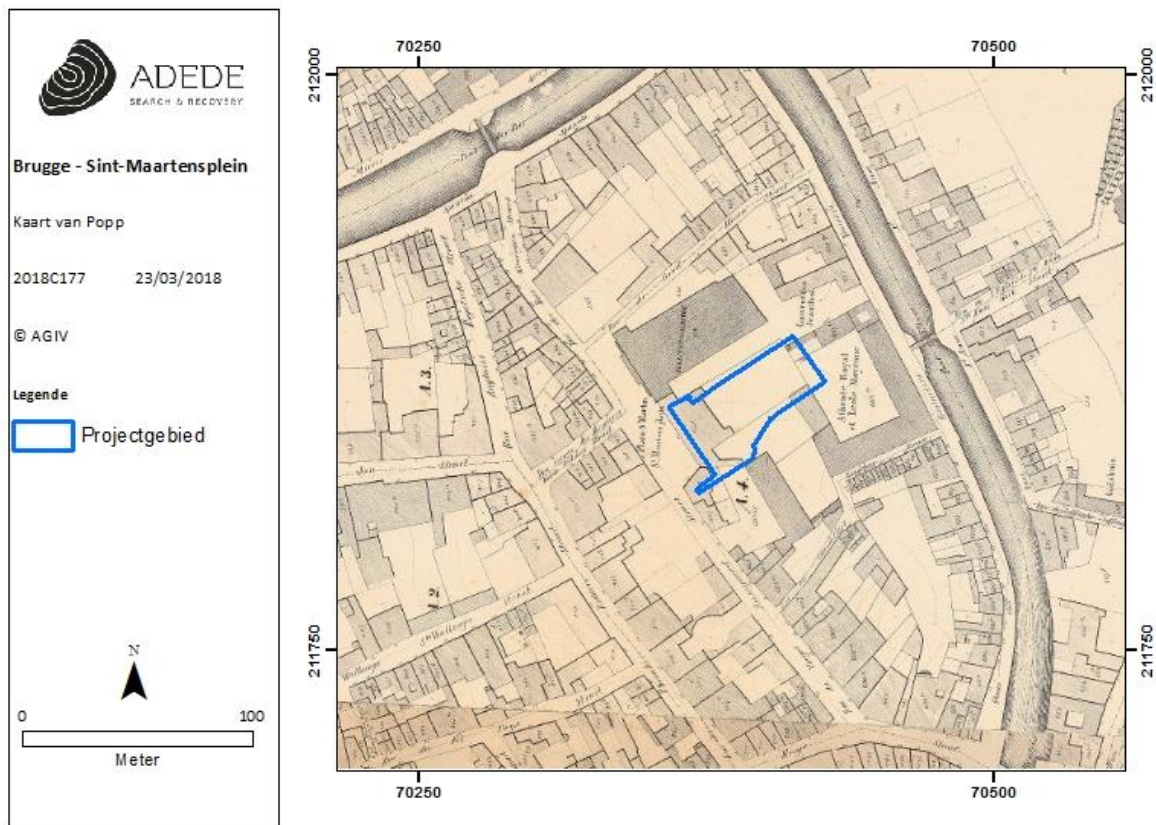
edelman. De nieuwe Sint-Walburgakerk is wel duidelijk aangegeven, alsook de voormalige klooster- en schoolgebouwen van de Jezuiten ten noordoosten en zuidoosten van het projectgebied.

Figuur 17. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.

3.3.2.8 Kaart van Popp (1842 – 1879)

Op de kaart van Popp is voor het eerst duidelijk de contouren van het Huis van Hamme zichtbaar. De overige ruimte van het projectgebied is niet bebouwd. Ten noordoosten en zuidoosten zijn ook de gebouwen van het voormalige Jezuitencomplex zichtbaar, ten opzichte van de situatie weergegeven op de topografische kaart van Vandermaelen zijn duidelijke verbouwingen zichtbaar en zijn een aantal gebouwen verdwenen en zijn de gebouwen omgevormd tot een aantal grote gebouwvleugels waarvan het leeuwendeel onderling verbonden is. Het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied is in deze situatie nog steeds onbebouwd. In de loop van de 19de eeuw, na het opstellen van de kaart van Popp zou binnen het projectgebied aan de noordoostelijke zijde van het herenhuis een aanbouw komen, deze is tot op heden bewaard maar zal door het gebrek aan historische waarde in de nieuwe ontwikkelingen worden afgebroken.

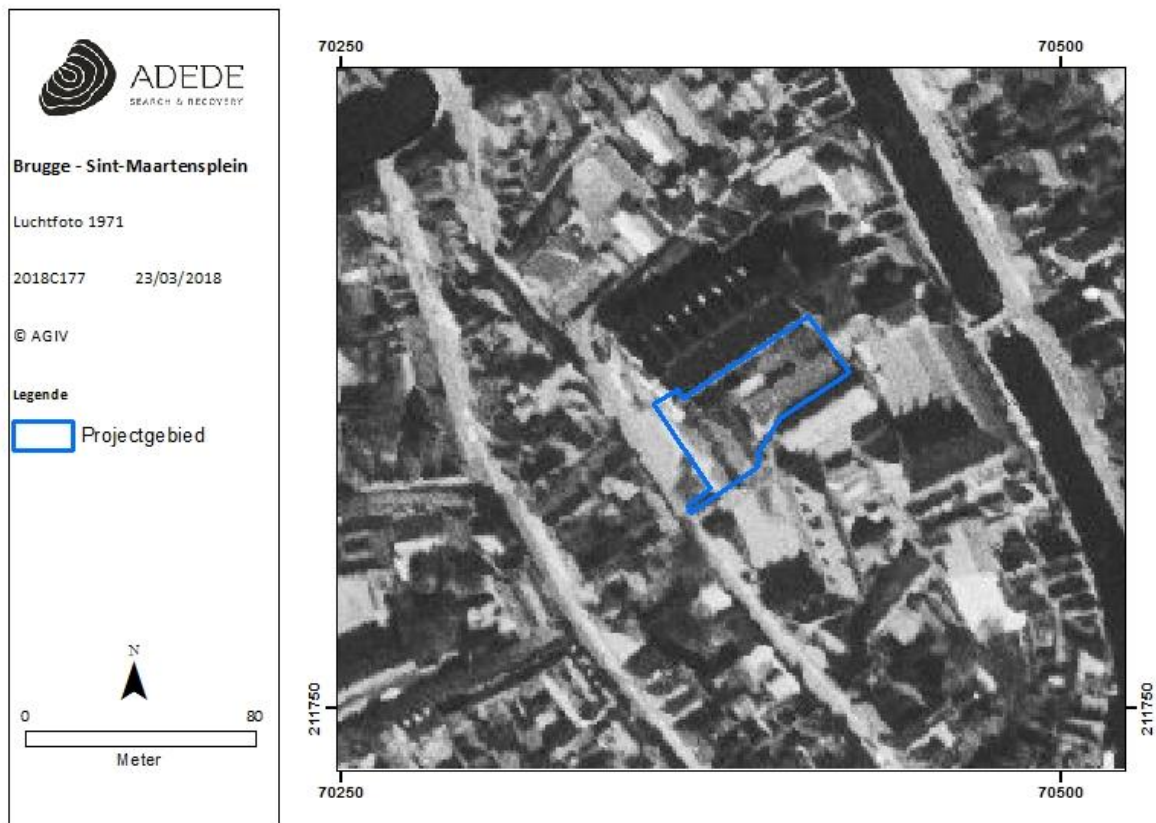

Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.

3.3.2.9 Luchtfoto 1971

Op de luchtfoto uit 1971 valt af te leiden dat het noordoostelijke en oostelijke deel van het onderzoeksgebied onbebouwd is maar met hoge waarschijnlijkheid wel is verhard. De 19de eeuwse achterbouw is reeds zichtbaar, deze vervangt een vroegere aanbouw die hierdoor volledig verdwenen is. Daar dit deel niet tot de originele bouwperiode van het monument (herenhuis) behoort heeft het slechts een zeer beperkte historische waarde en zal het in de komende ontwikkelingen worden afgebroken. De resolutie is te laag om andere aspecten van de bebouwing waar te nemen.

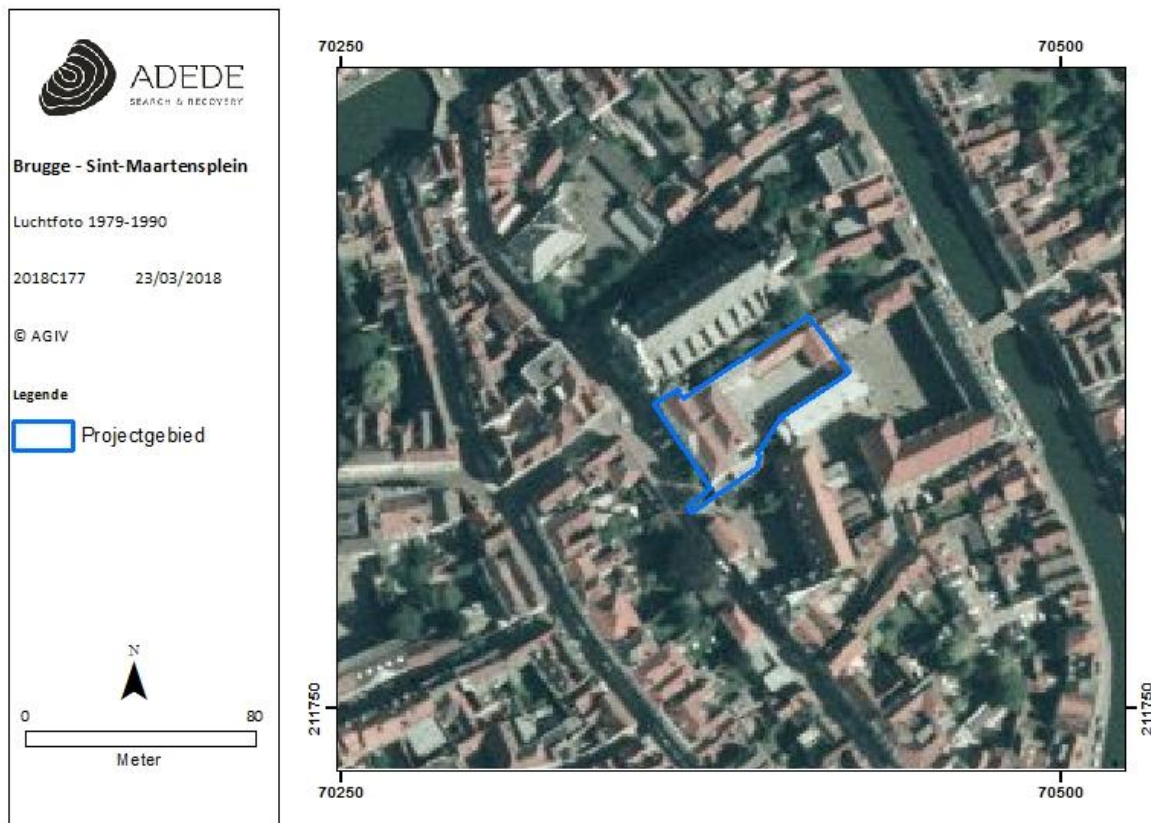

Figuur 19. Situering van het projectgebied op luchtfoto uit 1971

3.3.2.10 Luchtfoto 1979-1990

De luchtfoto uit 1979-1990 toont de situatie zoals deze voor het grootste deel vandaag de dag is. Het Huis van Hamme is duidelijk zichtbaar alsook de schoolgebouwen in de noordelijke hoek van het terrein die in 1983 werden aangebouwd. Langsheen de oostelijke zijde is het huidige afdak nog niet geplaatst. Daarnaast kan men ook duidelijk afleiden dat het projectgebied compleet bebouwd of verhard is en er geen sporen van groenaanleg zichtbaar zijn. Ten zuidoosten van het huis van Hamme is ook de conciërgewoning zichtbaar, het gaat hier om een smalle aanbouw die in de plaats van een historische aanbouw is gekomen in de loop van de jaren 70 van de vorige eeuw.

Figuur 20. Situering van het projectgebied op luchtfoto uit 1979-1990

3.4 Archeologische situering van het projectgebied

De archeologische situering van het projectgebied kan men opsplitsen in de CAI-waarden in de nabije omgeving van het projectgebied (weergegeven in de tabel) en de opgraving van de Verversdijk op de percelen aanpalend aan het projectgebied (hieronder besproken).

3.4.1 Archeologische opgraving Verversdijk⁶

Van 1998 tot 2005 werden er verschillende opgravingscampagnes uitgevoerd op de site aan de Verversdijk. De opgraving vond plaats op de site waar het Jezuïetencollege gevestigd is, hoewel men aanvankelijk vreesde dat de jezuïetenbouwwerken en de 19^e -eeuwse schoolgebouwen alle vroegere sporen hadden uitgewist, hebben ze er in tegendeel voor gezorgd dat het bodemarchief, tussen de muren in, vrij goed bewaard werd.

⁶ Hillewaert B., De Gryse J., Vandeveld J., 2004, 75-78 & Vandeveld J., De Gryse J., Hillewaert B., 2006, 103-106 & Nieuwsbrieven Raakvlak & mondelinge informatie Jessica Vandeveld.

Ververswijk

De oudste sporen op het terrein dateren uit de 13^e eeuw. Er werd vastgesteld dat zich in de ondergrond een opgevulde geul bevindt, waarvan de Sint-Annarei een gekanaliseerd overblijfsel is. Vermoedelijk was het gebied tot in het begin van de late middeleeuwen een drassig, onbebouwbaar terrein. Bij de ophoging in het begin van de 13^e eeuw werden houten beschoeiingen gebruikt. Op meer dan twee meter onder het huidige looppniveau werd een complexe constructie aangetroffen, bestaande uit zware vierkante balken, met daartussen beschoeiing van verticale en horizontale planken. De planken waren wellicht afkomstig van afgebroken houten huizen.

Vanaf de tweede helft van de 13^e eeuw was er voor het eerst bewoning op het terrein waarvan archeologische resten bewaard gebleven zijn. Er werden resten van een nagenoeg onverstoord huizenblok aangetroffen. Enkele huizen hadden kelders waarvan muren en vloeren aangetroffen werden, alsook grote bakstenen beerputten. Daarnaast werden resten aangetroffen van verscheidene verversateliers. Ze zijn te koppelen aan de vermeldingen van blauwververs en roodververs uit geschreven bronnen. Er werden op verschillende plaatsen half in de grond ingewerkte stookplaatsen teruggevonden, waarboven de verfbaden in koperen ketels warm werden gehouden. Er werden ook verschillende bakstenen constructies en houten structuren blootgelegd, waarvan een aantal met zekerheid in verband konden worden gebracht met de verversactiviteiten. Gerelateerd aan de verversactiviteiten werden ook aanzienlijke hoeveelheden meekrap en wouw aangetroffen, beide kleurstoffen werden door de roodververs gebruikt. De aanwezigheid van wede, een plant die naar de blauwververs verwijst, werd niet vastgesteld. Naast de verfplaten werd heel wat turf aangetroffen, dat als brandstof werd gebruikt.

Hof van Adornes en het Hof van Moeskroen

Naast de ververswoningen en -ateliers werd ook imposante funderingen van het Hof van Adornes en een aantal muurresten van het Hof van Moeskroen ontdekt. Het Hof van Moeskroen bevindt zich centraal in het huizenblok tussen het Sint-Maartensplein en de Verversdijk. Tot de structuren die met het hof van Moeskroen in verband gebracht moeten worden, behoort ook de fundering van een traptoren. Het Hof van Moeskroen is een van de weinige privéwoningen met een aansluiting op de middeleeuwse waterleiding, het moerbuizennetwerk. Reeds in de 14e eeuw zijn er riolen die voor een vlotte afwatering naar de Reie zorgen. Een deel van het rioleringsnetwerk en muurwerk van het hof van Moeskroen loopt mogelijks verder onder het huidige projectgebied.

Verder kwam er ook een gemetselde waterput met natuurstenen vloer aan het licht. De waterput diende niet om grondwater uit te putten, maar werd bevoorrad door een loden buis die ongeveer op halve hoogte in de put uitkwam. Op de kaart van Marcus Gerards staat deze put aangegeven als fontein op het plein. De loden buis maakt deel uit van het moerbuizennetwerk te Brugge, een middeleeuws

netwerk van leidingen om de staat van drinkbaar water te voorzien daar het water in de Reien ondrinkbaar was. Het water uit de Reien werd wel met een waterwip opgehaald voor industriële/ambachtelijke activiteiten, bijvoorbeeld het verven van de lakens.

Afval van de jezuïeten

In het kader van de restauratiewerken aan het gebouw aan de Verversdijk werd een beerput opgegraven, die verband houdt met de verblijven van de jezuïeten en de infirmerie die in dit pand waren ondergebracht. DE vulling van de put dateert uit de 18^e eeuw en bevat Chinees porselein, majolica, faience, steengoed en heel veel glas. Bijzondere vondsten zijn onder meer wijwatervaatjes, fragmentjes bladgoud en kleinoden. Ook de vulling van een bakstenen riool bestaat uit afval uit de 17e tot begin 18e eeuw, dat er wellicht door de jezuïeten werden ingegooid. Enkele bijzondere vondsten zijn glazen met het IHS monogram en een miniatuur zonnewijzer. Eén vondst dateert uit de middeleeuwen. Het gaat om een gouden ring die in één van de voegen tussen de bakstenen van de rioolvloer werd aangetroffen.

Sanitaire resten uit de 19e – vroeg 20ste eeuw

De meest recente sporen stammen uit de 19e – 20ste eeuw. Diverse 19e – eeuwse verbouwingen zijn in de bodem herkenbaar. Een overwelfde rechthoekige beerput in de noordwestelijke hoek van het terrein is waarschijnlijk in verband te brengen met het huis van de schooldirecteur. Op een kadasterplan uit 1854 staat in deze hoek een klein gebouw met vierkant grondplan, het toilet. De inhoud van de beerput bevat onder andere parfumflesjes (uit Parijs) en zalfpotjes met mogelijk cosmetica. Al deze vondsten wijzen op de mogelijke aanwezigheid van een vrouw in het huis. Verder is aardewerk aanwezig in de beerput dat een fabrieksmerk vertoont en afkomstig is uit Maastricht, alsook fragmenten van pijpen, drinkglazen etc.

Grondplan RAAKVLAK

De resultaten van de opgraving zijn door RAAKVLAK verwerkt in een grondplan dat toelaat de verschillende aangetroffen structuren ten opzichte van het projectgebied te situeren. Aansluitend op het onderzoeksgebied zijn de resten zichtbaar van muurwerk van het hof van Moeskroen met traptoren (aangeduid met paarse ovaal) die door lijken te lopen onder het projectgebied. Een bijhorende riool ten noorden (parallel) van het muurwerk lijkt ook onder het projectgebied door te lopen. Een groot deel van de vloeren behoort tevens tot deze middeleeuwse fase. Ook zijn de resten van de 19de eeuwse schoolvleugel zichtbaar. Deze zijn echter niet relevant voor het huidige onderzoeksgebied. Hoewel ter hoogte van deze sporen een grote verstoring aanwezig was gaat het

hier duidelijk om een groot bakstenen gebouw met meerdere bouwlagen, de logische link met het hof van Moeskroen werd hier zo gemaakt.

Gelet op de ligging van het onderzoeksgebied en de reeds uitgevoerde opgraving was ook de bodem hier een belangrijk element was. Zo zijn enkele sporen zichtbaar (dunne bruine sporen in deel IV) die een houten constructie van herbruikt hout, zowel planken als paaltjes, voorstellen. Deze constructie diende om stortpakketten die werden gebruikt om de bedding van de Reie op te hogen en bouwrijp te maken. De ondergrond kan hier dus grotendeels bestaan uit afvalpakketten die als ophoging dienden. Echter bestaat ook de mogelijkheid dat de overgang van deze ophogingen in de bedding naar de iets hoger liggende zandgronden die typisch zijn voor Brugge zich ter hoogte van het projectgebied bevindt. Verder is ook de gevonden waterput duidelijk zichtbaar binnen de opgraving. Deze bevindt zich in het noordelijke deel van deel IV en bestaat uit een ronde (bak)stenen structuur waarop een loden pijp is aangesloten. Het betreft hier dus geen klassieke waterput waarbij grondwater kon opgehaald worden maar een verzamelput waar via het middeleeuwse moerbuizennetwerk drinkbaar water werd aangevoerd en tijdelijk werd opgeslagen voor gebruik. Op oude kaarten staat deze waterput ook aangegeven als fontein. Vermoedelijk betreft het hier het verste punt binnen Brugge van het waterverdeelpunt dat aan de vesten was gelegen. Het buizennetwerk werkte via het principe van communicerende vaten waarbij sommige buizen tot 6,5m diepte werden aangelegd en zelfs onder de Reien doorliepen.

Uit de opgraving bleek verder nog dat de natuurlijke bodem zich hier zeer diep bevindt, naast de stortpakketten die als ophoging dienden zijn hier meerdere afvallagen en bewoningslagen aanwezig. Het betreft dus duidelijk een stukje van de stad Brugge met een lange (bewonings)geschiedenis waarvan duidelijke sporen tot op vandaag bewaard gebleven zijn in het bodemarchief.

Brugge - Sint-Maartensplein

Grondplan opgraving Jezuïetencomplex

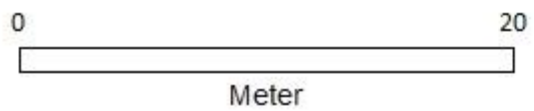
2018C177

07/06/2018

© AGIV, RAAKVLAk

Legende

 Projectgebied

3.4.2 CAI-waarden

CAI-locatie	Situering	Periode	Beschrijving
157374	Ca. 100 Ten oosten	Late middeleeuwen	Grafkelder: de bodem van het graf bestond uit zand waarop een skelet lag met de voeten naar het noordoosten; op de kalklaag van de binnenwanden waren rode kruisen geschilderd. De grafzerk was in Doornikse steen, met vermelding van 2 overledenen (gestorven omstreeks 1500)
155284 DIBE	Ca. 350m Ten noordwesten	Late middeleeuwen	Laat 15 ^e -eeuws tolhuis, gaat terug tot een groot laat 13 ^e -eeuws woonhuis; het huis is onderkelderd en omvat een waterput met als vulling betrekkelijk schaars schervenmateriaal (grijs Andenne-aardewerk, roodbeschilderd Pingsdorf-aardewerk en vroeg hoogversierd aardewerk). Het aardewerk wijst op een datering rond 1200. Naast het tolhuis is er ook nog een kleiner laat 13 ^e -eeuws huis dat echter zwaar verbouwd werd.
155429 DIBE	Ca. 150m Ten zuiden	Late middeleeuwen	Alleenstaand huis uit begin 13 ^e eeuw. Het huis is niet onderkelderd, de funderingen rusten op grote spaarbogen die later werden dichtgemetseld. In 1276 werden de ruimtes tussen de twee gebouwen dichtbebouwd en verbouwing bestaande constructies. Het gebouw had twee traptorens. In de 15 ^e eeuw werden de hoge vensters in een rondboog nis verbouwd.
156813 Indicator	Ca. 550m Ten zuidwesten	Middeleeuwen	Circulaire vorm bepaald door straten- en grachtenplan van de burg van Brugge, oude stadskern. Locatie gekend onder toponiem Burg.
152323	Ca. 550m	IJzertijd	Losse residuele aardewerkscherf

Burg	Ten zuidwesten	Midden-Romeinse tijd	Losse aardewerk vondsten uit de 2 ^e – 3 ^e eeuw. Het gaat onder andere om fragmenten van een geverniste jachtbeker, fragmenten van kruikamfoor, handgevormd aardewerk, terra sigillata en gebruiksaardewerk.
		Vroege middeleeuwen	<p>Versterking opgericht waarschijnlijk onder Arnulf I (918-965). Eerste fase stamt uit de 1ste helft van de 9^e eeuw, 2de fase: 2^e helft van de 9^e eeuw, 3^e fase onder Arnulf I.</p> <p>2 fasen van de aarden burcht:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1ste fase: een kleine wal met rondom een ondiepe gracht - 2^e fase: overdekt met een imposant ophogingspakket (een wal die zowel de eerste gracht als eerste wal overdekte) gecombineerd met een brede diepe gracht <p>In 3^e fase de definitieve stenenburcht: delen van de weermuur van de vierkante versterking in glauconiethoudende zandsteen, zuidwestelijke hoek van de Burg</p>
			Losse aardewerk vondst: rood beschilderd en grijs aardewerk van de 12 ^e eeuw en vroeger. Wordt geplaatst binnen de Merovingische periode
			Botmateriaal uit de 9 ^e – 10 ^e eeuw, een grote vertegenwoordiging van jachtbuit: edelhert, ree, ever en bruine beer. Wordt geplaatst binnen de Merovingische periode.
			Losse aardewerk vondsten: reducerend gebakken aardewerk, Badorfaardewerk, roodbeschilderd vaatwerk, grijs aardewerk, Pingsdorf aardewerk
			Primitieve kapel (gevonden in 1955): grondplan is een getrouwe navolging van de Dom van Aken (achthoekige centrale kern, omgeven door een zestienhoekige rondgang). De kapel wordt gedateerd eind 9 ^e eeuw.

Volle middeleeuwen

Sint-Donaaskerk: ruwe funderingen van het kooruiteinde (late 12^e eeuw), schip van de gotisch kerk (13^e eeuw), straalkapellen in baksteen (15^e – 16^e eeuw). Veel koper in de kerk, onder andere beelden. Romaanse doopvont ingewerkt in een steunbeer tegen de zuidbeuk van de kerk. De kerk is waarschijnlijk opgericht onder Arnulf I (918-965) en afgebroken in 1800

Klooster: in het noordoostelijk deel van de Burg bevinden zich baksteenconstructies in de kleine binnentuin. De constructies behoorden toe tot de kloostergebouwen die aan de noordzijde tegen de Sint-Donaaskathedraal waren gebouwd, juist buiten deze gebouwen, ten noordoosten van het vroegere koor van Sint-Donaas bevond zich het kerkhof, hier werden tientallen begravingen teruggevonden (waaronder een langmuur van een baksteengraf met een engel beschilderd). De hoektoren is gevonden, met een jongere traptoren. In 2 gaten in de muur van de culina werd een grijs potje gevonden (12^e – 13^e eeuw) en 3 muntjes.

Alleenstaande waterput, werd gebruikt van de 13^e eeuw tot de late 18^e eeuw. Er komen voornamelijk aardewerkscherven voor van kannen en kruiken, maar ook restanten van houten en lederen emmers, werktuigen, munten, sleutels, messen, zilveren vingerhoed en paxtafeltje in geel koper.

Bakstenen funderingsresten van de voor- en zijgevel van een woning keldervloer in Doornikse kalksteen.

Waterput aangetroffen onder keldervloer. Bakstenen put die teruggaat op een oudere constructie die volledig uit glauconiethoudende zandsteen was opgetrokken.

		Late middeleeuwen	Talrijke gemetste grafkelders, waarvan sommige beschilderd waren, opgraving in de jaren 60 leverde nog meer middeleeuwse kelders op en romaanse funderingen.
		Onbepaald	Sporen van paalgaten waarvan de datering niet bepaald kon worden.
156992 DIBE	Ca. 550m Ten zuidwesten	Volle middeleeuwen	Landhuis van het Brugse Vrije (Love): een grafelijke woonst, later het gerechtsgebouw, vondst van een veldstenen muur. Het gebouw wordt gedateerd in de 11 ^e eeuw.
155388 DIBE	Ca. 250m Ten zuidwesten	Late middeleeuwen	Huis De Drie Koningen: Voor- en achterhuis opgetrokken in grote bakstenen. Kelder met kruisribgewelven, oorspronkelijke balklaag, uitzonderlijk veel kaars nissen. In de 14 ^e eeuw werd het huis grondig verbouwd
155146	Ca. 250m Ten westen	Late middeleeuwen	Kerk aan het Sint-Jansplein: resten van muren in veldsteen, bestaande uit los op elkaar gestapelde stenen en aan de binnen- en buitenzijde afgewerkt met een veldstenen parement (vermoedelijk behoren ze tot een Romaanse kerk). De kerk is in de 17 ^e eeuw afgebroken en vervangen door een kapel, die op haar beurt afgebroken is in de 18 ^e eeuw.
152796	Ca. 250m Ten westen	IJzertijd Vroeg-La Tène	Losse handgemaakte aardewerk vondsten: enkele randscherven van potten met een geknikt profiel. De vondsten werden aangetroffen bij verbouwingwerken.
155428 DIBE	Ca. 200m Ten noorden	Late middeleeuwen	Alleenstaand huis, uit het verloop van de steunberen kan worden afgeleid dat de voorbouw waarschijnlijk een woontoren was en de achterbouw een zaalgebouw.
155023	Ca. 400m Ten noorden	Middeleeuwen	Restanten van een pottenbakkerij, onder andere fragmenten van pottenbakkersovens. Daarnaast werd een houten waterput aangetroffen. Een specifieke datering in de middeleeuwen kon niet gemaakt worden.
		Late middeleeuwen	Mestkuil met beenderafval, leder, hout, glas en aardewerk.

155387	Ca. 150m Ten noorden	Late middeleeuwen	Huis Den Acker: Alleenstaand huis opgetrokken in baksteen van groot formaat, onderkelderd en met resten van oorspronkelijke dakconstructie. Op het eind van de 15 ^e eeuw grondig verbouwd.
151189	Ca. 300m Ten noordoosten	Late middeleeuwen	Muren en muurfundamenten. Alsook een puin- en ophogingspakket waarin laatmiddeleeuws aardewerk werd aangetroffen. Enkele fragmenten onbewerkt amber: mogelijk kan dit erop wijzen dat het centrum van de amberbewerking, die in de Rijkepijnder werd aangetroffen, tot hier rijkte. Vloerrestanten en overblijfselen van een muur bakenen een woonruimte af. 13 ^e -eeuws bronzen dekseltje van een sluit- of pijlgewichtbakje met puntcirkelversiering, vingerhoed uit messing (ca. 1600), mandelierhesp (ca. 1600) en schoenhesp (15 ^e – 16 ^e eeuw).
		Nieuwe Tijd 16 ^e eeuw	Losse munten: vier munten, waarvan twee munten te dateren zijn in de Spaanse periode (midden 16 ^e – begin 18 ^e eeuw), één koperen rekenpenning (eerste helft 16 ^e eeuw)
76908	Ca. 50m Ten noorden	Late middeleeuwen	Tuin van Spinolarei nr. 17: <ul style="list-style-type: none"> - Rechthoekige uitbraaksporen, bakstenen vloertjes. Het is niet duidelijk of deze sporen behoren tot één of meerdere gebouwen, of dat het gaat om perceelscheidingen. - Uitbraakspoor corresponderend met een vloer en een bakstenen pijler, m.n. een funderingspijler waarop een spaarboog rustte. Vermoedelijk zijn de uitbraaksporen bakstenen funderingen van één of meerdere houten gebouwen. Het mogelijk gaat het om een achterhuis. - Beerputten gebruikt tussen de 14e en 16e eeuw

- Pottenbakkersoven werd gedateerd op basis van 1 scherf en formaat van bakstenen in de 14e eeuw.
- Eén ovenkuil gedateerd in de vroege 13e eeuw
- Het “Achterhuis” wordt gedateerd in de 13e – 14e eeuw. Algemeen wordt aangenomen dat de eerste gebouwen langs de Spinolarei rond 1200 werden opgetrokken. De dakkap van het meest westelijke huis van de Spinolarei werd op basis van dendrochronologisch onderzoek rond 1275 gedateerd.

Tuin van Spinolarei nr. 16:

- Bakstenen vloer van een pottenbakkersatelier. De vloer bevond zich boven twee kuilen, die konden geïdentificeerd worden als pottenbakkersovens. De pottenbakkersoven bestond uit een sleutelgatvormige bakruimte en een hoefijzervormige ovenkoepel (oven van het “liggende type”). Zowel de bakruimte als ovenkoepel zijn bovengrondse constructies.
- 4 halve bakstenen van een oudere oven
- 2 ovenkuilen, waarvan er boven één een nieuwe pottenbakkersoven moet zijn aangelegd.

Tuin van Spinolarei nr. 17: Bewoningssporen:

- 5 bakstenen beerputten, al dan niet met aanzet van een bakstenen gewelf en stortkoker. Eén beerput wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een vrij goed bewaard bakstenen gewelf (deels hersteld met recuperatiemateriaal). In het oostelijke deel van de beerput bevond zich een

- stortgat. In noordwestelijke hoek bevond zich nog een stortkoker met bakstenen vloer, waarvan één muur betegeld was met witte faience-tegels.
- Beerput verdeeld in twee tussenruimten, gescheiden door een smal muurtje met segmentboog in het midden. Er bevinden zich ook twee natuurstenen, diagonaal ingewerkt in het metselwerk.
  - Bakstenen constructie (bovenbouw) en houten ton (diameter: 60cm, 15 duigen aan de buitenkant, samengehouden door twijgen). Waarschijnlijk voorloper van beerput met dezelfde functie.

Tuin van Spinolarei nr. 16:

- Een groot aantal mest- en afvalkuilen

Vondstenconcentratie aardewerk:

- Scherven aardewerk, waaronder speelgoedkannetje uit steengoed en scherven van o.a. Westerwald met typische ronde parelknoppen
- Pottenbakkersafval: o.a. misbaksels; voornamelijk geglazuurd of ongeglaazuurd rood aardewerk
- In de mest- en afvalkuilen: opvallend veel 14^e – 15^e -eeuwse pispotfragmenten

Losse metaalvondst:

- Tinnen achthoekig hangertje met afbeelding van Mariafiguur met Christus op de linkerarm en een staf in de rechterhand. Deel van opschrift "Maria".
- Penning

			<ul style="list-style-type: none"> - Insigne in tin- en loodlegering. Het stelt een miniatures zwaard en schild voor en is achteraan voorzien van een gedeeltelijk bewaard haakje, waarmee het op de kledij kon worden opgespeld. - Lakenloodje - Tinnen water- of voederbakje met voorstelling van 2 vogels <p>Losse organische vondst: houten handvat van een wapen</p> <p>Losse munten: enkele muntjes, waarvan slechts één goed bewaard: oord van Filips IV.</p>
		Onbepaald	Hoogstwaarschijnlijk een recente waterput.
		Nieuwe Tijd	<p>Lijnelementen in de tuin van Spinolarei nr. 17:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Postmiddeleeuws rioolstelsel, bestaande uit een OW-georiënteerde en een NZ-georiënteerde riool, slechts gedeeltelijk bewaard.
300040	Aanpalend Noorden	Late middeleeuwen	<ul style="list-style-type: none"> - Riolering: in 1394 sloten twee eigenaars een overeenkomst om tussen hun beide huizen een riool aan te leggen. Betreft een bakstenen leiding, door het sterke verval naar de Reie toe blijft er van de oorspronkelijke vulling niets over behalve een gouden ring uit de 15^e eeuw, opvullingspakketten dateren voor de rest uit de 17^e tot begin 18^e eeuw en zijn in verband te brengen met de jezuïeten. - Aantal muurresten, waarschijnlijk van een imposant laatmiddeleeuws gebouw, het Hof van Moeskroen (bestond voor 1399), fundering van traptoren - Bakstenen constructies, zoals vloeren en muren, vijf half ingegraven. - Verver stookplaatsen met nog sporen van turfresten

			<ul style="list-style-type: none"> - Afvallaag met een tonwaterput en vrij grote hoeveelheden meekrapwortels en wouwzaadjes (kleurstoffen voor rood en geel). - Kleiige laag die in verband te brengen is met het bouwrijp maken van het gebied, deze laag bevatte: dierenbot, scherven van aardewerk en wordt gedateerd in de 2^e helft van de 13^e eeuw. - Imposante funderingen van het hof van Adornes (bepaalde Brugse 15^e - eeuwse diplomaat en politicus). - Bakstenen resten van een huizenblok (die toebehoorden aan de wolververs), vondst van wouw (om geel te kleuren)
		Nieuwe Tijd 18 ^e eeuw	Beerput (opgraving binnenin het gebouw langs de Verversdijk), vol afval van de jezuïeten die daar geleefd hebben tussen 1701 – 1773.
76920 Verversdijk	Ca. 20m Ten oosten	Volle middeleeuwen	Complexe houten constructie, opgevuld met recuperatiemateriaal, te maken met het ophogen van het terrein in de 13 ^e eeuw: de beschoeiing diende wellicht om de aangevoerde grond te stabiliseren. De beschoeiing werd afgedekt met een mest- en afvallaag.
		Late middeleeuwen	<p>Enkele stookplaatsen die met ververs in verband kunnen gebracht worden: ovale of sleutelgatvormige bakstenen constructies. Er kan worden verondersteld dat de stookplaatsen half ingegraven waren en werden gebruikt om metalen ketels, gevuld met een verfbad, op te warmen. Verfstof: meekrap.</p> <p>Enkele vierkante of rechthoekige bakken, maar ook ronde kuipen die vermoedelijk in verband kunnen worden gebracht met de verversactiviteiten. In de vulling van een</p>

houten kuip werd een grote hoeveelheid meekrap aangetroffen. Mogelijk zijn ze te interpreteren als verfbakken of spoelbakken.

Meerdere waterputten

Waterput bestaande uit twee op elkaar geplaatste, afgedankte tonnen. De hoepels bestonden uit horizontale planken, plaatselijk met wilgentenen omwikkeld.

Stenen waterfontein: gemetselde waterput, fraai afgewerkt met een natuurstenen vloer en een zanderige egaliseerlaag aan de buitenkant. Uit historische informatie weet men dat het Hof van Moeskroen een eigen aansluiting had op de moerbuis, de middeleeuwse waterleiding, die uitkwam in een openbare fontein op het Sint-Maartensplein.

Meerdere beerputten uit de 15^e – 16^e eeuw.

Grote bakstenen structuur met nisje, mogelijk te interpreteren als kaars nis. Veel potscherven in de vulling. De structuur wordt gedateerd in de 14e – 15e eeuw.

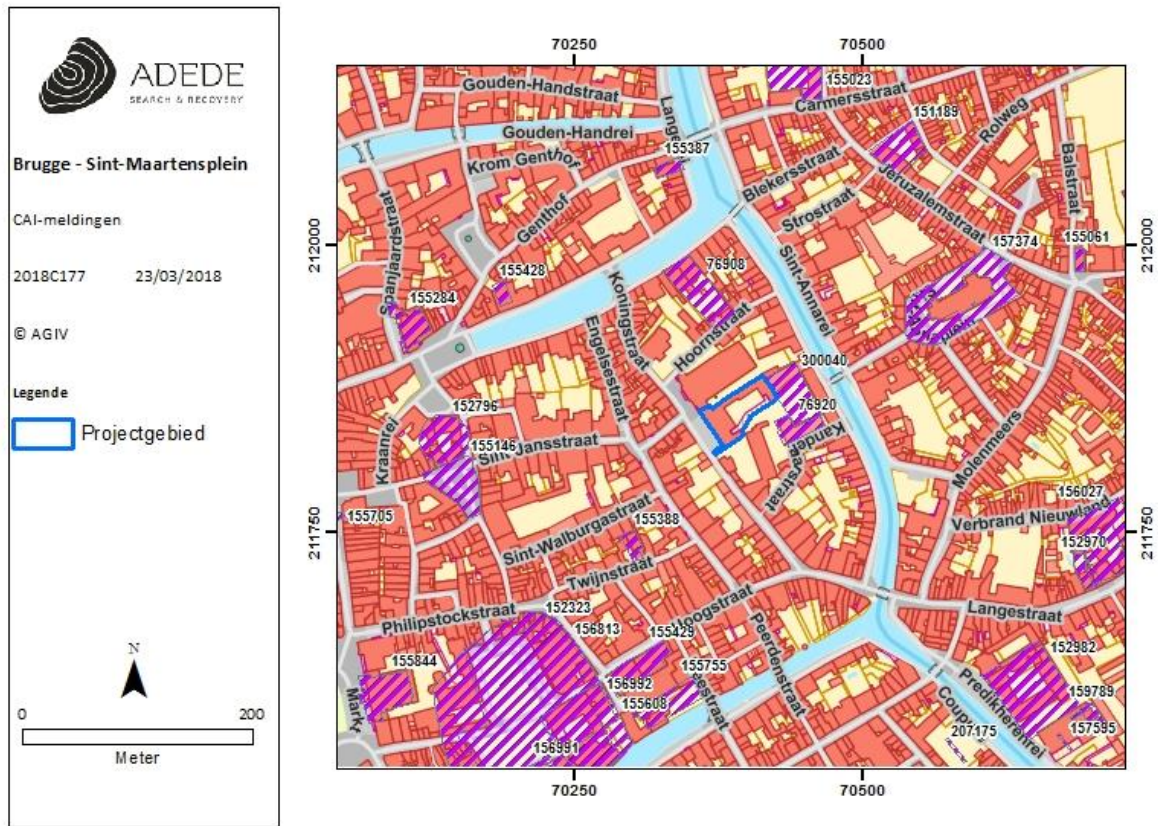
Muren en vloeren van minstens 3 of 4 verschillende huizen, waarvan één grondplan bijna volledig: muren vormen een rechthoek en binnen de rechthoek zijn verschillende vloerniveaus zichtbaar. Wellicht oorspronkelijk individuele woning, later aangekocht en aangepast als achterhuis van de ververij Sint-Antheunis.

Haardvloer, bestaande uit verticaal geplaatste dakpannen, gelegen in het midden van een houten woon- of werkruimte.

Losse aardewerk vondst: Kom in Valentiaanse lusterwaar, aan weerszijden bedekt met wit tinglazuur, aan de binnenzijde afwisselende zones met geometrische en plantaardige motieven, uitsluitend uitgevoerd in goudkleur. Aan de buitenzijde van de kom zijn concentrische cirkels merkbaar, eveneens in goudkleur. Dit soort kommen werd

			voornamelijk verhandeld in de 15 ^e eeuw. Een document uit 1447 vermeldt dat aardewerk uit Valencia werd ingevoerd in Sluis.
		16 ^e eeuw	Lederen kinderschoentje, type met vaste gesp. Een lederen riempje liep over de voet heen. Ivoren luizenkam met twee rijen tanden.

Figuur 21. Situering van enkele CAI-locaties in de omgeving van het projectgebied.

4 Besluit

4.1 Archeologische verwachting

Op basis van het beschikbare en geraadpleegde bronnenmateriaal kon binnen het bureauonderzoek de aanwezigheid van een archeologische site of relevante archeologische overblijfselen binnen de contouren van het projectgebied met zekerheid worden aangetoond.

Aan de hand van de geraadpleegde cartografische bronnen kan vastgesteld worden dat het projectgebied zich nabij de oude stadskern Burg bevindt. Op de oudst beschikbare kaart van Brugge, daterend eind 15^e eeuw is reeds bebouwing zichtbaar in de omgeving van het projectgebied. Het is echter niet mogelijk deze bebouwing exact binnen de contouren van het projectgebied te plaatsen. Op de kaart van Gerards is het Sint-Maartensplein zichtbaar met bebouwing rondom het plein. Ten noorden van het Sint-Maartensplein bevindt zich een T-vormig gebouw, waarvan men op basis van de resultaten van de opgraving aan de Verversdijk, verwacht dat dit gebouw zich binnen de contouren van het projectgebied verderzet, het gaat hier om het hof van Moeskroen. Op de daaropvolgende kaarten van Giucciardini, Sanderus en De Wit is er een lege ruimte te zien waar het Sint-Maartensplein zich bevindt. Op de gegeoreferende excerpten van deze kaarten bevindt zich wel telkens bebouwing binnen de contouren van het projectgebied, de kans is echter reëel dat dit een gevolg is van een minder nauwkeurige georeferentie. De eerste kaart met een duidelijke georeferentie is de kaart van Ferraris, hierop is te zien hoe het projectgebied in het noorden deel uitmaakt van een gebouw dat meerdere percelen omslaat langsheen de Verversdijk en in het zuiden bevindt zich bebouwing langsheen de Boomgaardstraat. Op de kaart van Vandermaelen is zo goed als het volledige projectgebied bebouwd, de kaart van Popp toont een meer genuanceerd beeld waarop de enige voorkomende bebouwing die van het Huis van Hamme is en in het noorden een klein stuk van het toenmalig Jezuïetencollege bevat.

De beschikbare historische bronnen scheppen meer duidelijkheid in de aard van de bebouwing. In de 18^e eeuw werd het Huis van Hamme opgericht in opdracht van Franciscus Van Hamme, het huis diende vermoedelijk ter vervanging van een gotisch diephuis dat deel uitmaakte van het voormalig Jezuïetencomplex. Kort na 1600 wordt de buurt tussen het Sint-Maartensplein en de Verversdijk systematisch uitgebouwd tot een Jezuïetenkwartier met een kerk, kloostergebouwen, een college en een brouwerij. Het Sint-Maartensplein waaraan het projectgebied gelegen is kent een oudere geschiedenis, het plein is in de middeleeuwen gekend als 'Schottenplaats' en werd in 1595 uitgebreid en gedeeltelijk verplaatst door de komst van de Jezuïeten. De straat die uitkomt op het Sint-Maartensplein is de Boomgaardstraat, deze straat werd al in 1305 vermeld. De wijk waarin de straat

zich bevond stond destijds gekend voor de internationale handel die er zeer actief was. De huidige Sint-Walburgakerk grenst in het westen aan het projectgebied. Hier bevond zich reeds in de 17de eeuw een kapel en later een kerk die door de Jezuïeten werd gebouwd. Een oudere kapel (754?) werd opgericht aan de kruising van de Ridderstraat met Sint-Walburgastraat, hier werd vervolgens in de loop van de middeleeuwen een driebeukige kerk met hoge toren gebouwd, de oude Sint-Walburgakerk, deze kerk bleef tot in 1778 de parochiekerk maar werd toen vervangen door de Jezuïeten kerk als parochiekerk. De oude Sint-Walburgakerk werd in 1781 volledig afgebroken, het materiaal werd verkocht en met de opbrengst werd de voormalige Jezuïetenkerk, nu Sint-Walburgakerk gerestaureerd.

De archeologische bronnen voor Brugge zijn zeer talrijk, de meeste vondsten dateren uit de middeleeuwen en voornamelijk de late middeleeuwen. Toch zijn ook een aantal IJzertijdvondsten gekend, respectievelijk op 250m en 500m afstand van het projectgebied. Op de percelen aanpalend aan het projectgebied werden reeds twee uitgebreide archeologische opgravingen uitgevoerd. Ten noorden van het projectgebied werden voornamelijk sporen uit de late middeleeuwen aangetroffen, onder andere muurresten van het 'Hof van Moeskroen', verversstookplaatsen, funderingen van het hof van Adornes, en rioleringen uit 1394. Een groot deel van de meeste andere vondsten konden in verband worden gebracht met de aanwezigheid van de Jezuïeten. Ten oosten van het projectgebied werden houten constructies aangetroffen uit de 13^e eeuw (om stortpakketten als ophoging op hun plaats te houden), en enkele stookplaatsen die in verband kunnen gebracht worden met verversactiviteiten uit de middeleeuwen. Daarnaast trof men plattegronden aan van minstens 3 of 4 verschillende huizen.

Op basis van de gekende historische, cartografische en archeologische bronnen kan men besluiten dat voor het projectgebied voornamelijk een archeologisch verwachting bestaat naar de middeleeuwen, meer specifiek late middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Gezien de locatie van het projectgebied nabij de oude stadskern Burg en de continue bewoningsfases op en in de buurt van het projectgebied kan men besluiten dat er een heel hoog potentieel op kennisvermeerdering aanwezig is voor het projectgebied gelegen aan het Sint-Maartensplein te Brugge. Indien hier sporen worden aangetroffen kunnen deze makkelijk gekoppeld worden aan de reeds uitgevoerde opgraving ter hoogte van het Europacollege en kan een ruimer begrip van dit Jezuïetenkwartier en de voorgaande fases bekomen worden.

4.2 Besluit gespecialiseerd publiek

- **Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?**

De onderzochte historische, cartografische en archeologische data tonen aan dat het onderzoeksgebied een zeer hoog archeologisch potentieel heeft vanaf de volle middeleeuwen. Hoewel men het archeologisch potentieel voor vroeger periodes zeker niet mag minimaliseren. Het projectgebied ligt ten westen van de as Markt – Burg – Hoogstraat – Aardenburgseweg, die deel uitmaakte van de Romeinse verdedigingslinie Oudenburg – Aardenburgseweg. En nabij de Burg een van de oudere stadskernen die voornamelijk zich ontwikkelt vanaf de 8ste eeuw. Op deze site van de Burg werden enkele aardewerkfragmenten gevonden uit de IJzertijd, daarnaast trof men op ca. 150m afstand van het projectgebied tevens enkele randscherven aan uit de IJzertijd, meer bepaald de La Tène-periode. Het Sint-Maartensplein kent voornamelijk vanaf de 13e eeuw een expansie aan activiteiten met de aanwezigheid van vele buitenlandse handelslui en het aangrenzende ververskwartier. Doorheen de jaren bleek dit een bloeiende handelszone waarbinnen naast woningen en opslagplaatsen ook herbergen aanwezig waren. Nadat de Jezuïeten in Brugge zich aan het Sint-Maartensplein gingen vestigen in het voormalige Hof van Moeskroen kochten ze systematisch bestaande bebouwing op. Deze bebouwing werd voor het leeuwendeel afgebroken om plaats te maken voor een uitbreidend Jezuïetencomplex met klooster, school, kerk, tuin, etc. Uit de reeds uitgevoerde opgraving ter hoogte van het Europacollege bleek dat van de fases voor het Jezuïetencomplex goed bewaarde sporen in het bodemarchief bewaard bleven. Enkele van deze sporen blijken onder het onderzoeksgebied verder te lopen. Ook zonder dit feit staat het vast dat ter hoogte van het onderzoeksgebied een groot archeologisch potentieel geldt met een uitstekende mogelijkheid op kennisvermeerdering bij eventueel verder onderzoek.

- **Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?**

Grenzend aan het onderzoeksgebied bevindt zich twee archeologische sites (CAI 30040, 76920). Tijdens deze opgravingen werden voornamelijk sporen en vondsten aangetroffen uit de volle en late middeleeuwen. Het ging hierbij onder andere om funderings- en muurresten van een imposant gebouw genaamd '*Het Hof van Moeskroen*' en '*Hof van Adornes*', alsook waterputten, beerputten en vondsten gelieerd aan de verversactiviteiten die daar plaatsvonden tijdens de late middeleeuwen. Op ca. 50m afstand aan de Spinolarei werd een pottenbakkersatelier opgegraven en een '*Achterhuis*',

beide daterend in de late middeleeuwen. Zoals reeds aangehaald lijken delen van deze site zich verder te zetten binnen het onderzoeksgebied.

- **Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?**

De vroegste bronnen die voorhanden zijn wijzen erop dat de Boomgaardstraat werd aangelegd begin van de 14^e eeuw, de Sint-Walburgaparochie kent zijn oorsprong eind 13^e eeuw. Op de oudste cartografische bronnen is te zien hoe het projectgebied zich nabij de oude stadskern bevindt. Vanaf deze kaarten is te zien hoe de meerderheid in de omgeving van het projectgebied grotendeels bebouwd blijft, het projectgebied zelf is echter lange tijd grotendeels onbebouwd, met af en toe structuren die aanwezig zijn. Over de exacte invulling van het landgebruik blijft het echter gissen, daar de beschikbare cartografische bronnen hier geen duidelijke informatie over verschaffen. Mogelijk maakte een deel van het onderzoeksgebied deel uit van een tuinzone van het Jezuïetencomplex en daarvoor als deel van het Sint-Maartensplein. Echter is ook veel bebouwing binnen de contouren van het onderzoeksgebied voorgekomen.

- **Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?**

Het huis van Hamme werd gebouwd in 1778-1781 in opdracht van Franciscus Van Hamme. Het werd in 1835 bewoond door Baron Mortier. In de twintigste eeuw (ca. 1920) werd het huis gebruikt als kantoren van de Directie Belasting en Bewaring van het Kadaster. In 1974 werd het gebouw beschermd en later gekocht door de *vzw Dames de l'Instruction Chrétienne/ Instituut Hemelsdaele*, met als doel om er de kleuter- en lagere school in onder te brengen. Het gebouw kende verschillende uitbreidingsfases, in een eerste fase werd de achterkant uitgebreid, dit gebeurde tijdens de 19e eeuw. In de 20ste eeuw werden er een conciërgewoning en verschillende schoolgebouwen bijgeplaatst achter het herenhuis. Tussen 1984 en 1985 vonden er binnen het herenhuis verbouwings- en restauratiewerken plaats aan de gebouwen. Opgravingen op het perceel ten oosten van het projectgebied aan de Verversdijk brachten houten constructies aan het licht uit de volle middeleeuwen en verschillende verf-gerelateerde vondsten uit de late middeleeuwen. Men kan dus stellen dat er een algemene archeologische verwachting is voor periodes voor de middeleeuwen en met name voor de volle en late middeleeuwen een zeer hoge archeologische verwachting. Het huis van Hamme kwam vermoedelijk in de plaats van een middeleeuws diephuis. Maar uit de opgraving aan het Europacollege blijkt ook dat delen van het Hof van Moeskroen zich mogelijk op het onderzoeksgebied kunnen bevinden. Het is dus duidelijk dat het projectgebied een lange geschiedenis kent met meerdere bebouwingsfases.

- **Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?**

De geplande werken omvatten de sloop van de verharding en de sloop van de huidige schoolgebouwen die gelegen zijn op de noordelijke helft van het projectgebied. Wanneer deze werken achter de rug zijn, zullen ondergrondse parkeerplaatsen aangelegd worden alsook zal een nieuw koetshuis gebouwd worden. Het Huis van Hamme krijgt een herbestemming tot appartementen. De geplande werken zijn van dien aard dat ze eventuele archeologische sporen in het bodemarchief van het onderzoeksgebied integraal en onherroepelijk kunnen vernielen. Enkel binnen de contouren van het Huis van Hamme zal het bodemarchief bewaard blijven.

5 Bibliografie

- J. Dhondt, 1957. *De vroege topografie van Brugge*, in: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent 11.
- Beernaert B., 1991. Huis van Hamme, in: *18^e-eeuwse architectuur in de binnenstad, Open Monumentendag 1991*.
- Beernaert B., 1993. Sint-Maartensplein, Sint-Walburgakerk, in: *17^e-eeuwse architectuur in de binnenstad, Open Monumentendag 1993*.
- Beernaert B., 2013. De Sint-Walburgakerk, in: *Het beste van 25 jaar, Open monumentendagen 2013, Brugge*.
- Deforce K., 2005. Verversdijk 7: Archeologisch hout, *Nieuwsbrief 03-03-2005*, Brugge: Raakvlak.
- De Gryse J., Vandeveldde J., 2005. Verversdijk 1: Een huis langs de Kandelaarstraat?, *Nieuwsbrief 06-01-2005*, Brugge: Raakvlak.
- De Gryse J., Hillewaert B., Vandeveldde J., 2005. Verversdijk 2: Opnieuw ververssoekplaatsen, *Nieuwsbrief 14-01-2005*, Brugge: Raakvlak.
- De Gryse J., Vandeveldde J., 2005. Verversdijk 4: Een grote bakstenen beerput, *Nieuwsbrief 29-01-2005*, Brugge: Raakvlak.
- Hillewaert B., De Gryse J., Vandeveldde J., 2004. Archeologisch onderzoek op de terreinen van het voormalige jezuïetencomplex te Brugge (W.-VI.), *Archaeologicae Mediaevalis*, 27.
- Vandeveldde J., De Gryse J., Hillewaert B., 2006. Archeologisch onderzoek langs de Verversdijk – fase 3 (W. -VI.), *Archaeologicae Mediaevalis*, 29.
- Vandevyvere E., Vandeveldde J., 2005. Een middeleeuws waterleidingssysteem, *Nieuwsbrief 17-04-2005*, Brugge: Raakvlak.
- www.cai.onroenderfgoed.be
- www.inventaris.onroenderfgoed.be
- www.geopunt.be
- http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf
- <https://www.kbr.be/nl/de-cartotheek-van-philippe-vandermaelen>
- [https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Walburgakerk_\(Brugge\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Walburgakerk_(Brugge))
- https://nl.wikipedia.org/wiki/Van_Hamme
- <https://www.brugge.be/brochure-open-monumentendag-2006>
- <https://www.visitbruges.be/nl/sint-walburgakerk>

<http://www.kaartenhuisbrugge.be/>

6 Lijst van plannen

Plannr.	Beschrijving	Schaal	Wijze vervaardiging	Datum aanmaak
0001	Projectgebied op topografische kaart.	1/5000	digitaal	23/03/2018
0002	Projectgebied op orthofoto uit 2016.	1/400	digitaal	23/03/2018
0003	Projectgebied op GRB kaart, kadastrale informatie.	1/400	digitaal	23/03/2018
0004	Gekende verstoorde zones binnen het projectgebied.	1/400	digitaal	23/03/2018
0005	Inplantingsplan bestaande situatie projectgebied.	1/400	digitaal	23/03/2018
0006	Inplantingsplan geplande situatie projectgebied.	1/300	digitaal	23/03/2018
0007	Projectgebied op Digitaal hoogtemodel Vlaanderen II, Digitaal terreinmodel, raster 1m.	1/7500	digitaal	23/03/2018
0008	Projectgebied op Digitaal hoogtemodel Vlaanderen II, Digitaal terreinmodel, raster 1m (Detail).	1/750	digitaal	23/03/2018
0009	Projectgebied op de tertiair geologische kaart.	1/1000	digitaal	23/03/2018
0010	Projectgebied op de quartair geologische kaart.	1/1000	digitaal	23/03/2018
0011	Projectgebied op de bodemtypekaart.	1/1000	digitaal	23/03/2018
0012	Projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart per perceel, opname 2016.	1/1000	digitaal	23/03/2018
0013	Projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart der Vlaamse gemeenten.	1/1000	digitaal	23/03/2018
0014	Projectgebied op de landgebruikskaart (bodemgebruiksbestand), opname 2001.	1/1000	digitaal	23/03/2018
0015	Projectgebied op het gewestplan.	1/1000	digitaal	23/03/2018
0016	Projectgebied op kaart van Gerards		analoog	23/03/2018
0017	Projectgebied op kaart van Guicciardini	1/2500	analoog	23/03/2018
0018	Projectgebied op de kaart van Sanderus	1/2500	analoog	23/03/2018
0019	Projectgebied op de kaart van De Wit	1/2500	analoog	23/03/2018
0020	Projectgebied op kaart van Ferraris.	1/5000	analoog	23/03/2018
0021	Projectgebied op topografische kaart van Vandermaelen.	1/2500	analoog	23/03/2018
0022	Projectgebied op kaart van Popp.	1/2500	analoog	23/03/2018
0023	Projectgebied op luchtfoto uit 1971.	1/2000	digitaal	23/03/2018

0024	Projectgebied op luchtfoto uit 1979-1990.	1/2000	digitaal	23/03/2018
0025	CAI-locaties ten opzichte van het projectgebied.	1/5000	digitaal	23/03/2018

7 Lijst van figuren

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.....	- 18 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).	- 19 -
Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.....	- 20 -
Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.....	- 21 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.....	- 22 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.	- 23 -
Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.....	- 24 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.....	- 25 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.	- 26 -
Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.	- 27 -
Figuur 11. Situering van het projectgebied op het oudste plan van Brugge.....	- 39 -
Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Gerards	- 40 -
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Guicciardini.	- 41 -
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Sanderus.	- 42 -
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van De Wit.	- 43 -
Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.....	- 45 -
Figuur 17. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.	- 46 -
Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.....	- 47 -
Figuur 19. Situering van het projectgebied op luchtfoto uit 1971	- 48 -
Figuur 20. Situering van het projectgebied op luchtfoto uit 1979-1990.....	- 49 -
Figuur 21. Situering van enkele CAI-locaties in de omgeving van het projectgebied.	- 65 -

8 Bijlage
